

ENA

Bir kun shamol bo'lsam, bir kun bo'lsam tog',
Vaqlar munkaytirdi faqat pasayding.
Yurtning manglayiga kulfat kelgan chog',
Ena, tuqqaningga achinmasayding!

Bolang shoir bo'lib rostini yozsa,
Ko'zingni yoshida joynamoz chayding.
Ro'moling dor qilib shoiring ossa,
Ena, tuqqaningga achinmasayding!

Kazzoblar kelisha holingni so'rab,
Boshingni tik tutsa ishongan g'aybing.
Ular keltirishgan kafanga o'rab,
Ena, tuqqaningga achinmasayding!

Xayolim burchidan o'tadi bir o'y,
Oq sut berganingmi eng katta aybing?
Meni qabrgamas yuragingga qo'y,
Ena, tuqqaningga achinmasayding!

Akalarim topshir, ber ukalarim,
Millatga onalik qilmoqlik payting.
Bolalaring bilan sinasa Karim,
Ena, tuqqaningga achinmasayding!

Alisher BOYMURODOV

O'ZBEKISTONDA

ta'lim

Ilmiy-metodik, ma'naviy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal

Iyun

6(28)

2023-yil

ISSN 2181-3744

“International Hotel Tashkent” mehmonxononasida 27-iyun – Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan tantanali tadbir bo'lib o'tdi.

Tadbirda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning bayram tabrigi o'qib eshittirildi.

Davlatimiz rahbarining farmoni bilan bugun soha vakillarining bir guruhi orden va medallar bilan mukofotlangan edi. Bayram tadbirida Senat Raisi Tanzila Norboyeva ushbu mukofotlarni o'z egalariga topshirdi.

Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi.

Shavkat Mirziyoyev

USHBU SONDA:

Umida Xudoyarova. Rus tili darslarida diqqatni jalb etuvchi usullardan foydalanishning ahamiyati.....	1
Odiljon Hayitov, Gulnora Salijanova. Malakali kadrlar tayyorlash – asosiy maqsadimiz.....	2-3
Abdurayim Pulotov. Innovatsion yondashuvlar ta'lim sifatini oshiradi.....	4-5
Abdug'ani Abdullayev. Hurmat.....	6
Bahromjon Mamadaliyev. Bolani yoshdan, niholni boshdan asrang!.....	7
Husnida Usmonova. Ingliz tili darslarida ijodkorlik mashqlari va pedagogik tajribaning ahamiyati.....	8
Zulxumor Qarshiyeva. Tarix darslarini o'tmish va bugun qiyofasida tashkil etishda qo'llanadigan usullar.....	9
Zubayda Sobirova, Qamarjon Yaqubova. O'quvchilarda o'tish davri va unda o'qituvchining vazifalari, kasbga yo'naltirish ko'nikmalari.....	10
Barno Xoliqulova. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy faoliyatning maqsad va vazifalari.....	11
Nodira Cho'liyeva. Ta'lim tizimida rahbar va xodimlar munosabati hamda boshqaruv tizimi.....	12
Nodira Zoyirova. Gulbadanbegim va "Humoyunnoma".....	13
Ergash Boymatov. Boshlang'ich ta'limda pedagog muvaffaqiyatlarga erishishining usullari.....	14
Gulmira Davirova. Kitob – beminat ustoz.....	15
Damin Xo'jaqulov. Musiqiy xazinaning uch kaliti.....	15
Malohat Xudoyberdiyeva. Boshlang'ich sinflarda zamonaviy usul va dars shakllari.....	16
Dilraxon Xasanova. Iste'dodlar silsilasi.....	17
Surayyo Inomjonova. Boshlang'ich sinflarda fentezi asarlar o'qitilishining pedagogik-psixologik xususiyatlari.....	18-20
Bektosh Mansurov. Kosib. Qassob.....	20
Azizbek Oromov. She'rlar.....	21
Abdumannon Ashraf. Erta so'ngan yulduzlar.....	22-23
Muqaddasxon Ahmadjonova. Bolalarga bering dunyoni. Qoshlaring. Hamon tushlarimda... Bahor qizlari. Konstitutsiya – hayot kitobi.....	24
O'tkirbek Narbayev. Kitob – kelajak poydevori.....	25
Toshpo'lat Xo'jamov. Kurmakiy. Zamonaviy ertak.....	26-28
Nizomiddin Madrahimov. Chiqsang. Gulim... Valentina. Odamlar. Birovning go'riga birov kirmaydi.....	29
Erkinjon Bo'stoniy Andijoniy. El suygan hofizning hikmatli she'riyatini.....	30
Bekboy Qurbonov. O'zbekistonim. Muhabbat qo'shig'i. Dunyoning ishlari. Meni rosa... Yurtimizga keldi yoz.....	30
Ma'rufjon Qo'chqorov. Mudhish jinoyat.....	31
Diyora Jalolova. Biz o'zbekning jaji avlodi.....	32
Bibixojar Shodiyeva. Sinov.....	32

Bosmaxonaga 27.06.2023-yilda topshirildi. Bosishga 27.06.2023-yilda ruxsat etildi.

Ofset qog'oziga ofset bosma usulida bosildi. Hajmi 4,5 bosma taboq.

Bichimi 60x84 1/8.

Adadi 500 nusxa.

Bahosi kelishilgan narxda.

"Aziz kitobxon" nashriyoti MCHJ matbaa bo'limida sahifalandi va chop etildi.

Korxonalar manzili: Navoiy shahri, Navoiy ko'chasi, 36-uy.

Jurnalda chop etilgan maqolalarda keltirilgan faktlar, raqamlar, ma'lumotlar va voqealar haqiqiylik uchun mualliflar va tahririyat mas'ul hisoblanadi.

O'ZBEKISTONDA TA'LIM

6(28). 2023-yil

MUASSIS:
"IQTIDOR INFO" mas'uliyati cheklangan jamiyati

Direktor:
Jo'rayev Aktam Asliddinovich

TAHRIRIYAT
Bosh muharrir:
Rajabov Faxriddin
Toshpo'latovich

Navbatchi muharrir:
Parmanov Nu'monjon
Toshnazarovich

Dizayner-texnik muharrir:
Botirova Obida
O'ralovna

TAHRIR HAY'ATI:
Ro'ziqulov Faxriddin
Rasulovich

Psixologiya fanlari nomzodi,
dotsent

Pulotov Abdurayim Murotovich
Pedagogika fanlari nomzodi,
dotsent

Ro'ziqulova Amina
Totliboyevna

Psixologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori (Phd)

Safarov Dilmurod Xalimovich
Psixologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori (Phd)

Xasanova Shohista
Boboxolovna
Pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (Phd)

Shomiyev G'olib O'ktamovich
Iqtisod fanlari nomzodi

Pulotov Jaxongir Nazirovich
Falsafa fanlari bo'yicha falsafa
doktori (Phd)

Xasanova Xurshida Naimovna
Pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (Phd)

Boboyorov Shuxrat
Suvonqulovich
Pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (Phd)

RUS TILI DARSLARIDA DIQQATNI JALB ETUVCHI USULLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Umida XUDOYAROVA,
Qashqadaryo viloyati Koson
tumanidagi 9-IDUMning rus tili va
adabiyoti fani o'qituvchisi

Rus tili fanida diqqatni jalb etishda zamonaviy texnologiyalar, innovatsion usullar va didaktik o'yinlar, integratsiya darslari muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda darslarni fanlararo bog'liqlik asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. O'quv jarayonini bunday tashkil etishda o'quvchilarni fan asoslarining sistemali bilimlar bilan qurollantirish bugungi davr talabidir. O'qituvchilar o'qitish uslublarini mujassamlashtirgan holda, mashg'ulotlar o'tkazishga tayyorlanishi, turli o'quv qurollaridan samarali foydalanishi hamda o'quv rejasi va dasturlari metodologiyasini ochib berishi lozim. Biroq shuni unutmaslik lozimki, o'qitish va o'rgatish jarayonlarini boshqarish, mavjud o'quv vositalaridan samarali foydalanish va o'quv mashg'ulotlarida o'quvchilarga imkon qadar manfaatli bo'lishini ta'minlash va shu kabi boshqa ko'pgina vazifalar o'qituvchining zimmasiga to'liq yuklatiladi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, rus tili darslarda turli atamalardan unumli foydalaniladi. Shu maqsadda quyidagi rus tili darslarida o'quvchilar diqqatini jalb etish mumkin bo'lgan usul va o'yinlardan keltirishni joiz topdim:

"Tasvir va tasavvur" usuli. Bunda o'quvchilarga mavzu nomi aytiladi va unga oid rasmlar ko'rsatiladi. O'quvchilar ko'rgan tasvirlarini ketma-ketlikda hosil qiladilar.

"Yumaloqlangan qor o'yini" usuli ham mavzuni o'rganish uchun ma'qul usul. Bunda o'quvchilar kichik guruhlarga bo'linib, raqamlangan va yumaloqlangan qor shaklidagi tarqatmalardan birini tanlashadi va raqib guruhga uzatishadi. Raqib guruh

a'zolari savollarga javob topa olsa, ikkinchi yumaloq qor shaklidagi savolni birinchi jamoaga taqdim etishadi. O'yin shu tarzda davom ettiriladi.

"Tematik izlanish" usuli. Bu usul ma'lum bir mavzular bo'yicha ma'lumotlar izlash usulidir. Bunga ko'ra, o'quvchilarga qo'shimcha ravishda uyd mustaqil ma'lumotlar to'plab kelish vazifasi beriladi va keyingi darsda mavzu mustahkamlanadi.

"So'zlar bahsi" metodi. Bu metod rus tili darslarida qo'llanilganda bir bob, mavzu va mavzuning qismlari yuzasidan so'zlar bahsini tashkil etish tavsiya etiladi. Rus tili darsida o'qituvchi o'quvchilarga mavzuga doir so'zlarning harflarini chalkash holda keltirib, undan so'z yasash va uning ma'nosini keltirishni topshiradi. Shu tariqa o'quvchining zukkoligi va so'z boyligini oshirishga erishiladi.

"Aloqa" metodi. Har hafta darsingizda bir passiv o'quvchini tanlab olasiz va hafta davomida darslaringizda ko'proq unga e'tibor qilayotganingizni bildirasiz. O'quvchida beixtiyor ichki energiya hosil bo'ladi va yaxshi pozitsiya bilan darsingizda faol bo'lishni boshlaydi.

Xulosa qilib aytganda, rus tili darslarini erkin fikrlash mashg'uloti sifatida tashkil etish maqsadga muvofiq deb o'ylayman. O'quvchi nutqini shakllantirish, o'zi uchun mavhum bo'lgan tushunchalarni tengdoshlari va o'qituvchi ko'magida o'rganib olish imkoniyatini yaratuvchi mashg'ulotlar, albatta, mustaqil fikrlaydigan, zamon bilan hamnafas yoshlarni tarbiyalashimizda bizga ko'makchi bo'ladi.

MALAKALI KADRLAR TAYYORLASH – ASOSIY MAQSADIMIZ

Odiljon HAYITOV,
Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat
texnika universiteti “Konchilik ishi”
kafedrasini mudiri, geologiya-mineralogiya
fanlari doktori, professor,
Gulnora SALIJANOVA,
Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat
texnika universiteti “Konchilik ishi”
kafedrasini dotsenti

Bilimli va mas'uliyatli, raqobatbardosh yuqori malakali kadr tayyorlash hozirgi davrda jamiyatda o'z o'rini to'la olishning zarur shartidir. Avvalambor, bilimga intilish, ikkinchidan, hech tortinmasdan boshqalardan o'rganish kerak, o'qish-o'rganishdan, izlanishdan tortinmaslik kerak. Inson bor ekan, umrining oxirigacha ilm o'rganadi. Buning uchun uzluksiz ta'lim tizimi faoliyatini zamon talablariga moslashtirish zarurligi masalasida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagilarni ta'kidlaydilar: “Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz”.

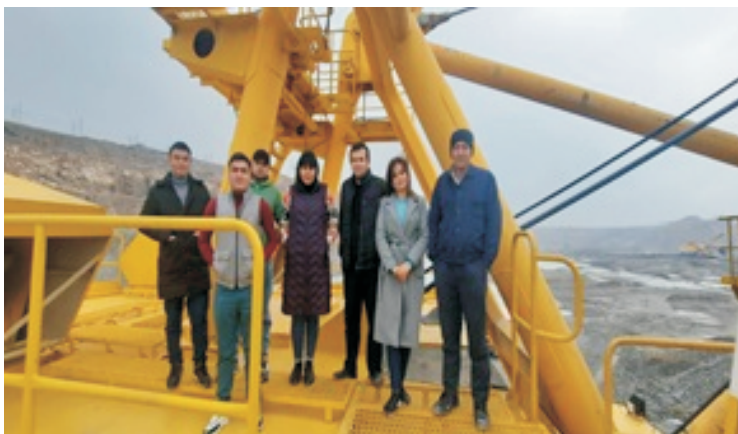
Demak, hozirgi globallashtiruv va bozor iqtisodiyoti sharoitlarida dunyoda ko'pgina tarmoq va sohalarda shiddat bilan islohotlar amalga oshirilayotganligi, an'anaviy ta'lim tizimining imkoniyati chegaralanganligi, aholi qatlamlari turli sabablarga ko'ra oliy ta'lim xizmatlaridan o'z vaqtida to'g'ri foydalana olmayotganliklari, davr talablari, egallangan (egallanayotgan) yo'nalish (mutaxassislik), kasb, lavozim va darajalar dolzarbligining o'sishi, ularga muvofiq keluvchi bilim, mahorat va malakalarga bo'lgan talabning ortishi oliy va yuqori malakali kadrlar, rahbar va soha mutaxassislarining butun hayotlari davomida muntazam ravishda malaka oshirishlari va qayta o'qishlariga zarurat ortib bormoqda.

Mamlakatimizda keyingi yillarda ilm-fan sohasidagi dolzarb muammolarni aniqlash va hal etish, yangi ilmiy muassasalari va yo'nalishlarni tashkil qilish bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Toshkent davlat texnika universitetining Geologiya-qidiruv va kon-metallurgiya fakulteti, “Konchilik ishi” yunalishi kafedrasini shu sa'y-harakatlar hosilasidir.

Konchilik sohasining rivojlanishi istiq-bollari va ustuvor vazifalarini zamonaviy texnika hamda texnologik investitsiyalarni hisobga olgan holda ehtiyoji yuqori bo'lgan mutaxassisliklari bo'yicha amaliy ko'nikmalarni egallagan malakali kadrlarni tayyorlash, konchilik ishi texnologiyalarining barcha yo'nalishlari bo'yicha malakali kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash korxonalarining muammolarini hal etishga qaratilgan innovatsion tadqiqotlarni faol rivojlantirish, o'quv va ilmiy loyihalarni amalga oshirish, ta'limda ilmiy izlanishlar jarayoniga malakali mutaxassislarni keng jalb etish maqsadida ishlab chiqarish va qayta ishlash sohasidagi respublika va xorijiy yetakchi oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlar bilan ham hamkorlik aloqalarini kuchaytirish konchilik yo'nalishining asosiy vazifalari etib belgilangan.

Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga erishish maqsadida yirik sanoat korxonalarini bilan ham samarali hamkorliklar o'rnatilgan va bugungi kunda talabalarimiz o'z tanlovlari asosida ushbu korxonalarda amaliyot

Barchamizga ma'lumki, O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarida ta'lim turli amaliyot shakllari (tanishuv, malakaviy, ishlab chiqarish) bilan uzviy bog'langan. O'quv jarayonining bir elementi sifatida ushbu amaliyot shakllari orqali talabalar darslarda olgan nazariy bilimlarini texnologiya va texnikaning zamonaviy usullaridan foydalangan holda, ishlab chiqarish sharoitlarida qo'llab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Amaliyot davrida talabalar ularga qo'yilgan masaladan kelib chiqib mustaqil ravishda ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash, olingan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, ishlab chiqarish jarayonida qo'llaniladigan qurollar va texnologiyalarni yaqindan o'rganish bo'yicha malakalarini oshirib borish bilan bir qatorda jamoada ishlash va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini ham egallab boradilar.

Potensial ish beruvchilarning hozirgi kunda qo'yayotgan muhim talablaridan biri ishchilarning professional kompetentligi bo'lib, talabalar amaliyotlarda o'zining kompetentligini baholash bilan bir qatorda ularni oliy ta'lim muassasasida o'qish mobaynida sayqallab boradilar.

Amaliyotlarni tashkil etish orqali mashg'ulotlarni olib borish talabalar va o'qituvchilarning ko'p qirrali va o'zaro bog'liq faoliyati sifatida qaralishi kerak, jumladan:

– o'qituvchi tomonidan ma'lum bir korxonada sharoitidan kelib chiqib talaba uchun mustaqil o'rganilishi kerak bo'lgan asosiy topshiriqlar ro'yxati berilgan individual amaliyot dasturini ishlab chiqish;

– individual topshiriqlarni himoya qilish vaqti, shu jumladan, kurs va diplom loyihalarini tayyorlash uchun haqiqiy materiallarni yig'ish;

– talaba tomonidan o'quv jarayonida va amaliyot davrida olingan ma'lumotlarni tahlil etish, o'rganish, qayta ishlash va o'zlashtirish;

– darslarda olingan nazariy bilimlarini amalda sinab ko'rish;

– o'qituvchi tomonidan talaba o'quv ma'lumotlarini o'zlashtirishda mustaqil, rejalangan, istiqbolli va natijaviy bo'lishi uchun tashkiliy va uslubiy ko'rsatmalarni tayyorlash.

Amaliyot davri uchun talabalar faoliyati oliy ta'lim muassasasi tomonidan tasdiqlangan o'quv-me'yoriy hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Barcha turdagi amaliyotlar talabalarning kasbiy o'z-o'zini anglashida va ularning o'z kasbi bo'yicha ishlashiga mehr oshishida ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi vaqtda ish beruvchilar ham ushbu masalaga jiddiy yondashmoqdalar, istiqbolli rejalar tuzishmoqda, bu faqat xalq xo'jaligining rivojlanishi uchun, mamlakat ravnaqi uchun xizmat qiladi.

Talabalar o'quv sessiyalarini muvaffaqiyatli yakunlagandan keyin turli ishlab chiqarish va sanoat korxonalarida bitiruv oldi va malakaviy amaliyotlarini boshlashadi. So'nggi yillarda malakaviy amaliyotlar nufuzli korxonalarda olib borilmoqda. Bular qatoriga “Mineral resurslar instituti” DK, “Sanoatkon-geotexnazorat” DK, “Olmaliq kon-metallurgiya kombinati” AJ, unga qarashli Mis boyitish fabrikasi, 2-mis boyitish fabrikasi, Angren oltin saralash fabrikasi, Chodak oltin saralash fabrikasi, “Xondiza” boyitish fabrikasi, Jizzax va Sherobod sement zavodi, “O'zqurilish-materiallari” MCHJ, “75-Maxsus boshqarma” MCHJ, “Free transport” MCHJ, “Nurotamramor” XICHK, OOO “Zafar granite mining”, “Urunkamyobmetgeologiya” DUK, “Navoiy kon-metallurgiya kombinati AJ”, GMZ-1, GMZ-2, GMZ-3, GMZ-4, GMZ-5, GMZ-7 zavodlari kabi bir qator yirik turdagi ishlab chiqarish korxonalarini mavjud.

Korxonalarda amaliyot o'tash uchun barcha sharoitlar yaratilgan, ba'zi korxonalar amaliyotchi talabalar uchun bepul tushliklar tashkil qilgan bo'lsa, ba'zilar oylik ish haqi to'lanadigan ish o'rinlarini yaratgan. Bu esa o'z navbatida talabalarning o'z sohasiga bo'lgan qiziqishlarini ortishiga bir turtki bo'lib xizmat qiladi.

Amaliyotlarni yuqori saviyada tashkil etilishi talabalarning nazariy o'qish davrida olgan bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlanishida, albatta, o'z samarasini beradi. Shubha yo'qki, jahon ilm-fanining rivojlanish tendensiyalariga muvofiq yangi boyitish texnologiyalari yaratilishiga o'zining munosib hissasini qo'shadi.

INNOVATSION YONDASHUVLAR TA'LIM SIFATINI OSHIRADI

Abdurayim PULOTOV,
Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi direktor o'rinbosari, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazining "2023-yilda xalqaro va respublika miqyosida o'tkaziladigan ilmiy-amaliy anjumanlar rejasi"ga muvofiq 2023-yil 26-may kuni "Milliy ta'lim yaratilishda innovatsion yondashuvlar" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani o'tkazildi.

Xalqaro anjuman Yalpi majlisini Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi direktori, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ro'ziqulov Faxriddin Rasulovich va A.Avloniy nomidagi pedagoglarni kasbiy rivojlantirish va yangi metodikalarga o'rgatish milliy-tadqiqot instituti Pedagoglarni kasbiy rivojlantirish bo'yicha prorektor, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent Pardayeva Mehriniso Doniyarovna kirish so'zi bilan ochib berdi.

Xalqaro anjuman Yalpi majlisida Finlyandiyaning Xelsinki universiteti HY+ trening markazi professori Xanni Koli "O'qitish jarayonini samarali loyihalashtirish" mavzusida, Rossiyaning Kuzbass mintaqaviy kasbiy ta'limni rivojlantirish instituti o'qituvchisi Vashenko Irina Sergeyevna "Оценка эффективности психологической помощи подросткам" mavzusida, Qozon Federal universiteti Yelabuga instituti kafedra mudiri, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent Petrov Roman Yevgenevich "Модернизация современного образования: Анализ опыта и тенденций" mavzusida, Tojikiston pedagogika instituti fan va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, tarix fanlari doktori, professor Voxidov Shodmon Xuseynovich "Ta'limda ijtimoiy axloq va shaxs psixologiyasi: tolerant jamiyatda yangi qadriyatlar yo'q axloq tanazzuli" mavzusida, Qirg'iz-Qozoq universiteti, siyosiy fanlar nomzodi

Xamidova Zulfiya Tolibovna "Наука, творчество и креативный подход способны повести страну по пути инновационного развития" mavzusida, Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti rektori, psixologiya fanlari doktori, professor Baratov Sharif Ramazonovich "Ta'lim jarayonida psixologik omillarning o'rni va ahamiyati" mavzusida, A.Avloniy nomidagi milliy-tadqiqot instituti bo'lim boshlig'i, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Alkarov Elyor Maxmudovich "Pedagog xodimlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida zamonaviy yondashuvlar" mavzusida hamda Navoiy viloyati pedagogika markazi kafedra mudiri texnika fanlari nomzodi, dotsent Suvonov Olim Omonovichning "Raqqamli texnologiyalarda matematik modellashtirish va uning ahamiyati" mavzusidagi ma'ruzalari tinglandi.

Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani quyidagi sho'balarda o'z ishini davom ettirdi:

- pedagog-xodimlarning kasbiy mahoratini oshirishda uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish masalalari;
- ta'lim jarayonida psixologik va pedagogik omillarning o'rni va ahamiyati;
- milliy ta'lim taraqqiyotida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari;
- ta'lim jarayonida boshqaruv va baholash masalalari, ta'lim menejmentini takomillashtirishning zamonaviy usullari: muammolar va yechimlar;
- ta'limda aqliy resursga ahamiyat, baholash va sifat ko'rsatkichi masalalari.

Sho'ba yig'ilishlarida umumta'lim maktablari ta'lim tizimida malakali kadrlar tayyorlash muammolari, ta'limda chet tillarni o'qitishning sifat va samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalar, ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llashdagi dolzarb muammolar va yechimlar hamda "2023 yil – Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da belgilangan vazifalar doirasida bajarilayotgan ilmiy ishlarga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot ishlari natijalari tahlil qilindi.

Xalqaro anjuman davomida ta'lim sohasida faoliyat ko'rsatayotgan barcha mutaxassis-pedagoglar oldiga kechiktirib bo'lmaydigan vazifalarning qo'yilishi mamlakatimiz ta'lim tizimini rivojlangan davlatlar ta'lim tizimi darajasiga tenglashtirish borasida olib borilayotgan pedagogik faoliyatimizda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan unumli foydalanish, milliy ta'lim yaratilishda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda tashkil etish, ma'naviy barkamol va intellektual salohiyati rivojlangan shaxsni tarbiyalash ustida ishlashimizni hamda bu sohada bilim, ko'nikma va malakalarimizni uzluksiz takomillashtirib borishimiz bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Xalqaro anjuman ishtirokchilari tomonidan o'qituvchilarning darslarga ijodkorlik bilan yondashishini ta'minlash, ta'lim-tarbiya berish jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishni yo'lga qo'yish maqsadida taklif etilgan ilmiy-metodik

ishlarning uslubiy qo'llanmalari va multimediali ishlanmalari tayyorlanib, ta'lim muassasalariga yetkazib berilishi va ommalashtirilishi kelishib olindi.

Anjuman ishida qilingan ilmiy xulosalar asosida berilgan amaliy taklif va tavsiyalar:

1. Umumta'lim maktablari ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishga va ta'lim jarayoni innovatsion tizimini yaratishga yo'naltirilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning istiqbolli yo'llari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish orqali ta'limning sifat-samaradorligiga erishish.

2. Umumta'lim fanlarini o'qitishga innovatsion yondashuv asosida mazmunan modernizatsiyalash orqali o'qitish jarayoniga elektron axborot ta'lim resurslari va multimediali ilovalarni joriy etish.

3. Yoshlarning internetga qaramlik muammosini samarali hal etish uchun, avvalo yoshlarning global tarmoqdan tashqaridagi qiziqishlar doirasini kengaytirish, asosiy e'tiborni vositali tarzda emas, balki bevosita muloqotni rivojlantirishga yo'naltirilgan harakatlarga qaratish.

4. Yoshlar uchun internetni xavfli vositaga aylantirishning oldini olish maqsadida, internet saytlarida o'zbek xalqining milliy madaniyati va mintalitetiga xos bo'lmagan turli ko'rinishdagi ijtimoiy xavfli va agressiv mazmunga ega bo'lgan tarmoqlar mavjudligini ota-onalarga yaqindan tushuntirish maqsadida ularning axborot asridagi faolligini oshirish uchun "Oila-mahalla-maktab" tizimini takomillashtirish.

HURMAT

Abdug'ani ABDULLAYEV,
Andijon viloyati Abdulhamid Cho'lpon
jamoat fondi raisi

Yangi hovli olib ko'chib kelganimizga bir yilcha bo'ldi. Mahalladagi yoshlarni ham ancha-muncha tanib oldim. Lekin ular negadir meni mensimay qarar, nazariga ilmas edi. Salomlashsam ham sovuq alik olib qo'yishardi.

Kattalar ham negadir mening kimning farzandi ekanimni ham, kim bo'lib ishlashimni ham surishtirmas, go'yo ahamiyatsiz bir "kelgindi" day qarashardi.

Bir kun telefonda qaysidir karatedan bir qora belbog' sohibi bo'lgan chempion zarurat bo'lib qora belbog'ini sotib davolanmoqchi ekanini ko'rib qoldim. Darhol ko'rsatilgan nomerga telefon qilib hali sotilib ketdimi, yo'qmi, surishtirdim. Yo'q sotilmabdi. Narxini so'rasam, olsam bo'ladigan narxda ekan. Qachondan beri belim og'rib yurardi, belimga bog'lab yursam belimni ushlab turar, uyga osib qo'ysam ham suvenir, esdalik, dedim-da uning manzilini so'rab, topib borib sotib oldim. Uyga olib kelib mehmonxonadagi devorga osilgan gilam o'rtasiga ilib qo'ydim.

Hech qancha o'tmay bir kun haqiqatda og'rib radikulitim tutib qolsa bo'ladimi. Ikki-uch kun taqib yursam ancha foyda berdi, deng. Yana bir kuni ko'chaga sahar yugurgani chiqib ketayotib belim shamollab qolmasin deb yana o'sha belbog'ni taqib oldim. Yugurib ketayotsam ikkita o'spirin mahallamiz bolalari yonimdan o'tib qolishdi. Ular men ancha o'tib ketguncha belbog'imga og'zilarini ochilib qarab qolishdi. Bu guvohlik men kutilmagan natija berganini aytsam yo menga, yo odamlarga hayron qolasiz.

Ikki-uch kun o'tganda ko'chadan o'tib ketayotib tengqur yoshlarga salom bersam, juda hurmatli odam bilan so'rashganday "Ey aka, yaxshimisiz?!" deb so'rashsa bo'ladimi? Men ham nima gapligini tushunmaganday o'zimni tutib so'rashib o'tib ketaverdim.

Yana bir kun mahalladagi to'yga to'planib chiqib ketayotsak, tengqurlarimdan biri:

– Qora belbog'ni qachon olgansiz? – deb so'rab qoldi.

Men tafsilotini aytmay qachon sotib olgan vaqtimni aytib qo'ya qoldim. Boshqa gaplar oraga aralashib savollariga to'la javob berishga to'g'ri kelmadi.

Bir kun ko'chadan uyga kelayotsam uch-to'rt keksa va katta mahalladoshlar gaplashib turgan ekan, salom berib oldilariga borib qo'l berib ko'rishdim. Ulardan bir yoshrog'i:

– Qora belbog' sohibi ekansiz, bir ko'rsatib, maqtanib ham qo'ymaysiz? – deb qoldi.

– Ha, endi, bir qo'lga kirib qoldi-da, nimasini maqtanaman, – dedim, o'zimni kamtar tutib.

– Yashang, o'g'il bola, haqiqiy mard yigit shunaqa bo'ladi, – deb qo'ydi kattaroq oqsoqol.

– Maqtanishni kaltabinlarga chiqargan. Bitta mashina olsa ham hammaga ko'z-ko'z qilib maqtanishadi. Bu qora belbog'ni har kimga ham beravermaydi, – deb qo'shib qo'ydi.

Shu-shu bo'ldi-yu meni mahallada hamma hurmat qiladigan, yoshlar yonimdan o'tsa so'rashadigan, bezoriroq o'spirinlar mendan hayiqadigan, kattalar salom bersam quyuq alik oladigan bo'lishdi.

Men Moskvadagi oliygohni bitirib kelganim, a'lo o'qib qizil diplomga bitirganim, she'rlar yozib turishim, matbuotda qancha hikoya va she'rlarim bosilib chiqqanini eshitganlar ham hali biror marta tabriklagani yoki shunday ekansiz deganini eslolmayman.

Bu munosabatni o'ylasam, odamlarning xarakteridagi g'alati xususiyatlar haqida o'y surib ketaman. Nahotki, odamlar insonni faqatgina chin insoniy fazilatlariga sabab bo'ladigan ishlariga emas, mana shunday olgan unvon-u mukofotlarini qadrlasa, shularga qarab hurmat qilsa, degan xayol tinchlik bermaydi. Mayli, shunday bo'lsa ham bu qora belbog' menga shuncha hurmat, obro' olib berganiga xursandman. Haqiqiy qanday odamligimni ham bir kun bilib qolishar. O'shanda qora belbog' sirini aytarman. Hozircha yopig'liq qozon yopiq tura tursin-chi.

Bahromjon MAMADALIYEV,
Farg'ona viloyati Buvayda tumani

BOLANI YOSHDAN, NIHOLNI BOSH DAN ASRANG!

Yoz kunlari boshlandi. Quyosh erta tongdan zarrin nurlarini socha boshladi. Yangi kun boshlandi. Uyimiz katta asfalt yo'lining chetida joylashganligi bois, bir chetdan serqatnov mashinalar harakatini tomosha qilib o'tiribman. Odamlar turmush tashvishlari bilan, u yoqdan-bu yoqqa tinmay o'tadi, yelib-yuguradi. Kattakichikning o'z yumushi va tashvishlari bor. Ko'chamizda o'rta ta'lim maktabi bor, ko'chani to'ldirib 11-sinf bitiruvchilari kelib qolishdi, ularning qo'llarida turfa guldastalar, o'zlari esa chiroyli kiyinib olishgan edi. Ularga havas bilan boqib, beixtiyor o'yga toldim. Shu damda akademik-shoir G'afur G'ulomning ushbu misralari yodimga tushdi:

*Globusda bo'lgan har kichik nuqta,
Millionlab qondoshga Vatan, albatta.
Baxtiyor xalqimiz yashar abadiy,
Bilib qo'yi, seni Vatan kutadi.*

Tajribali o'qituvchi sifatida yoshlarga quyidagilarni so'zlab berdim. Sizlar Vatanimizning ertasi, kelajagisiz. Sizlarni davlatimizning eng nufuzli oliy o'quv yurtlari, zamonaviy kasbhunar maktablari kutmoqda. Shunga tayyormisiz?

Buyuk bobokolonimiz Abu Ali ibn Sino bundan ming yil oldin, "Dovuyurak va botir insonlar kelajakda sodir bo'ladigan qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" deb bejiz aytmagan. To'g'ri-da, farzand tarbiyasida har bir ota-ona yurish-turishi, muomalasi, har qanday holatda ham o'zini tuta bilishi, odob-axloq bobida o'z farzandlariga namuna bo'lishi kerak. Men ularga omad, "Oq yo'l" tiladim. Mening rahmatli Ahmadali otam madaniyatli, ma'rifatli inson edilar. Har doim bizlardan yaxshi o'qishimizni talab qilar edi. Yaxshi o'qigan bola so'zga chechan, nutqi ravon bo'ladi, derdi. Shu bois bizga yoshimizga mos kitoblar olib kelib sovg'a qilar edi. Mahfuza opamga O'zbekiston xalq yozuvchisi Odil Yoqubovning "Onaizor", Muqaddas opamga "Muqaddas" qissasini bergan edi. Menga esa O'lmas Umarbekovning "Fotima va Zuhra" romanini berib, o'qib chiqishni buyurgan edi. Nega aynan menga? Kitobni qo'limga olib shoshilmay o'qib chiqdim. U ravon, o'qishli qilib yozilgan. Asar qahramonlari bilan birga yurasiz, birga turasiz. Butun vujudingiz bilan undagi voqealik bag'riga singib ketasiz. Asarda ezgulik va qabohat, muhabbat va nafrat, haqqo'ylik va adolatsizlik, or-nomus va nopoklik masalalari mahorat bilan tasvirlangan. Oila boshlig'i Abdullajon Salimov halol va to'g'riso'z inson. Uning turmush o'rtog'i Sabura opa vafot etgach, o'n yildan ortiq uch farzandga ham ota, ham ona bo'lib, yolg'iz o'zi ularni kamolga yetkazdi. Bosh farzandi Hamidulla, qizlari Fotima

va Zuhra esa oilaning fayzi, quvonchi bo'lgan. Fotima 11-sinfni bitirar ekan, kelajakdan cho'chimas, kelajagi porloq va baxtli bo'lishiga ishonchi komil edi. Akasi Hamidulla ham singillariga mehribon, biri-birisiz turolmas edi. Oilada o'zaro samimiylik hukmron edi. Hamidulla mustaqil hayotga qadam qo'ydi-yu, yurish-turishida o'zgarish paydo bo'la boshlaydi. Erta ketib, kech keladigan odat chiqaradi. Eng achinarlisi g'amxo'r-mehribon otasi Abdullajonning ham gapiga quloq solmay, uni hurmat qilmay qo'yadi. Hamidulla asar qahramonlaridan To'xtamurod (qiyshiq), Zokir qimorboz kabi piyonista yigitlar bilan hamtovoq bo'lib qoladi. Ular shu darajaga yetadilarki, ichmasa turolmaydigan bo'lib qoladi.

Men ushbu kitobni g'oyatda e'tibor berib o'qiganim bois, aroqxo'r, ichkilikka ruju qo'ygan, tubanlik qurbonlariga nisbatan qalbimda nafrat uyg'ongan. Nasha, qoradori, ko'knori kabi mast qiluvchi vositalarni iste'mol qiluvchilarni ko'rgan ko'zim yo'q. Bunday odamlar jamiyatimiz tanasiga yopishgan illatdir. Ular hech kimga foydasi tegmaydigan o'z nafsining quli, o'zini o'zi abgor qilgan kimsalardir.

Shuning uchun ham dono xalqimiz "Bolani yoshdan asra, niholni boshdan asra" deb bejiz aytmagan. Dadamning menga sovg'a qilgan kitobi bir umrlik katta saboq bo'ldi. Maktabni tamomlab ota-ona bag'ridan katta hayot osmoniga parvoz qilayotgan yigit-qizlarga hamisha ogoh va hushyor bo'lishlarini tayinladim. Do'st tanlashda hech qachon adashmang. Do'stga sodiq va bir-biringizga mehribon, g'amxo'r bo'linglar dedim. Spirtli ichimlik ma'naviy qashshoqlikka olib kelishini tushuntirdim. Ayrim yoshlar kattalarga taqlid qilib sigareta chekadi, spirtli ichimliklar iste'mol qilishadi.

Aziz yoshlar, giyohvandlikka ruju qo'ygan kimsalardan qoching, ular sizni qabohat botqog'iga tortib ketishadi. Hozirda bizning O'zbekistonimizda giyohvandlikka qarshi keskin kurash olib borilayotganligi, giyohvand vositalarini sotish bilan shug'ullangan kishilarga jinoiy javobgarlik belgilab qo'yilganligini so'zlab berdim.

Donolarimizdan biri:

– Dunyoda yaxshi ko'pmi, yomonmi?

– Yaxshi-ku ko'p, lekin bitta yomon mingta yaxshiga tatyidda, degan ekan.

Shu bois kitob o'qib, nima yaxshi-yu nima yomon ekanligini o'z vaqtida anglab yetganman. Menga kitobni tanlab o'qishni o'rgatgani uchun dadamdan bir umr minnatdor bo'lib yashayabman.

INGLIZ TILI DARSLARIDA IJODKORLIK MASHQLARI VA PEDAGOGIK TAJRIBANING AHAMIYATI

Husnida USMONOVA,
Qashqadaryo viloyati Ko'kdala
tumanidagi 71-umumiy o'rta ta'lim
maktabining ingliz tili fani o'qituvchisi

Barchamizda ayonki, dars – bu ijodkorlik, lekin ijodkorlik faqat o'qituvchi uchun emas, balki o'quvchilar uchun ham ijodkorlikdir. O'quvchini darsda faol qatnashmasligi darsning muvaffaqiyatsiz bo'lishiga olib keladi. Dars har bir o'quvchini ijodkorga aylantirishi, ularni darsda faol bo'lishga, qatnashishga, doimo fikrlari bayon etishga tayyorliklari – o'qituvchining pedagogik mahoratini belgilaydi. Ayniqsa, ingliz tili darslarida ijodkorlik, innovatsion texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Quyidagi mashq va usullar darslarning qiziqarli va ijodiy yondashuvini ta'minlashga yordam beradi.

Ko'rsatish va aytish mashqlari. Bu mashqdan yangi so'zlarni mashq qilish maqsadida foydalaniladi. U o'quvchilarga yangi so'zlarni yodlab olgandan ko'ra ularni amaliy yo'l bilan yodda saqlashga yordam beradi.

Ketma-ketlik mashqi. Bu mashq tez-tez ishlatilishga ega. Ketma-ketlik mashqlari yangi til materiali bilan ishlashning eng samarali usullaridan biridir. Ular har bir o'quvchiga yangi til materiali yoki qurilmani ishlatib ko'rishga imkon beradi. Ular juda tez bajarilishi mumkin. Ketma-ketlik mashqlari sinf mashqidir. O'qituvchi yangi materialni tanishtiradi. Masalan: I like sewing. O'qituvchi oldin bir o'quvchi bilan mashq qilib ko'radi, boshqalar esa kuzatib, tinglashadi. U I like sewing. What about you? deb aytadi. O'quvchi o'zi uchun javob beradi va shu savolni (What about you?) so'raydi. O'qituvchi o'zi uchun javob beradi va shu qurilmani shu o'quvchi bilan yana bir marta mashq qilib ko'radi.

Yangi so'zlarni rasmlar bilan solishtirish mashqlari. Bunday turdagi mashqlarda o'quvchilar yangi so'zlarning ma'nosini fahmlash orqali rasmlar bilan solishtirishadi. Ular solishtirishni tugatganlaridan so'ng javoblarini siz yoki o'rtoqlari bilan yangi so'zlar ma'nosini to'g'ri yoki noto'g'ri fahmlaganini tekshirib ko'rishlari kerak. Bu mashq o'qituvchining yangi so'zlar ma'nosini to'g'ridan-to'g'ri berishdek amaldagi uslubga qaraganda anchagina qiziqarli. U o'quvchilarning bilish ko'nikmalarini ham rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, ingliz tilidagi so'zni o'zlar bilgan boshqa bir til bilan taqqoslash va shu usul bilan ma'noni

topa olish yoki topa olmasliklarini sinab ko'rish orqali. Bir tildan boshqa bir tilni o'rganishda foydalanish xorijiy tilni o'rganishda muhim ko'nikma hisoblanadi.

Pedagogik tajriba ham malakalarni amalda mustahkamlash metodlaridan biridir. Malakalarni amalda ko'plab metodlari asosan darsning mustahkamlash bosqichida dastlabki ko'nikmalarni shakllantirishda, dars jarayonida yoki uyda, laboratoriyada og'zaki va yozma mashqlarni bajarishda, mavzu bo'yicha bilimlarni tekshirish va baholash jarayonida amalga oshiriladi. Malakalarni amalda qo'llashdan asosiy maqsad egallangan fonetik, leksik, grammatik malakalarni erkin muloqot, fikr almashuv jarayonida ishlatishga o'rgatishdir. Malakalarni amalda qo'llash tabiiy yoki sun'iy nutq vaziyatlarida tashkil qilinadi. Ma'lumki, sun'iy ravishda yaratilgan nutq, o'quvchini o'rab turgan atrof-muhitga, vaziyatga mos kelmasligi tufayli o'quvchida uni o'rganib olish uchun yetarli darajada rag'bat uyg'otmaydi. Masalan, o'qituvchi bir o'quvchiga "Sen do'kondasan. Sotuvchidan bitta daftar va ikkita ruchka necha so'm turganligini so'ra!" qabilida kommunikativ topshiriq bersa, ikkinchi o'quvchiga "sotuvchi" sifatida unga tegishli javob berishni topshirsa, bu sun'iy ravishda yaratilgan nutq, vaziyati hisoblanadi. Agar o'quvchi turmush ehtiyojlari tufayli sotuvchidan ingliz tilida yuqoridagi gaplarni so'rashga majbur bo'lsa, bu tabiiy ravishda yaratilgan nutq, vaziyati hisoblanadi. Buni hisobga olib o'quvchilar o'zlarining turmush sharoitida maktabda, ko'chada, do'konda, uchrashuv va hokazolarda duch keladigan tanishuv, fikr bildirish, fikrni rad qilish, fikrni qo'llab-quvvatlash, savol berish, savolga javob berishga oid turli mavzulardagi nutq, vaziyatlariga mos keldadigan nutq namunalarini haqiqiy nutq vaziyatlarida amalda qo'llashga o'rganadilar.

Xullas, o'qituvchining o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil qilish va boshqarishdagi o'rgatuvchi faoliyati dars jarayonida nutq, faoliyatining barcha turlari buyicha ko'nikma va malakalar shakllantirishga yo'naltirgan turli-tuman metodlar, usullar, vositalardan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

TARIX DARSLARINI O'TMISH VA BUGUN QIYOFASIDA TASHKIL ETISHDA QO'LLANADIGAN USULLAR

Zulxumor QARSHIYEVA,
Surxondaryo viloyati Jarqo'rg'on
tumanidagi
11-umumiy o'rta ta'lim maktabining
tarix fani o'qituvchisi

Hozirgi vaqtda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilari oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifa o'quvchilarning ilm olishga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, ularning tasavvurlarini kengaytirishdan iborat. Ana shu ishni amalga oshirish uchun bugungi kungacha bir qator tadbirlar bajarildiki, natijada umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi ta'lim samaradorligining muvaffaqiyatiga zamin yaratildi. Zero, yurtimiz taraqqiyoti bugungi o'quvchilarning qanday tarbiyalanayotganligi, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashga layoqati, tarix va ajdodlarga munosib vorisligi bilan o'lchanadi. Shu sababli tarix darslarida tashkil etilgan zamonaviy texnologiyalar, interfaol usullarning barchasi o'quvchilarning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, kommunikativ savodxonligi va o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishga, jismonan sog'lom bo'lishga, milliy urf-odatlarini o'zida singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o'rgatadi. Tarix darslari o'quvchilarni o'tmishdan saboq olishga, ajdodlarimizning boy adabiy merosini asrashga va bugun qiyofasida tashkil etishga o'rgatadi.

Quyida tarix darslarida qo'llashda yaxshi samara beradigan, o'tmish va bugun qiyofasida tashkil etishda qo'llanadigan usullar haqida to'xtalib o'tishni joiz topdik.

"Sirli sandiq" usuli. Bu usul o'quvchilarga mavzuni o'zlashtirishi uchun juda samarali usuldir. Ushbu usul vositasida juftlik asosida quyidagi harakatlar tashkil etiladi: o'quvchilar navbat bilan boshqaruvchi rolini bajaradilar. Sinf xattaxtasiga mashg'ulotda o'rganilgan mavzu yuzasidan savollar yoziladi, dastlab boshqaruvchi rolini bajarayotgan o'quvchi qayd etilgan savollarga asosiy tushunchalar kiritilganligini tekshiradi. So'ngra o'quvchilardan sinf xattaxtasida yozilgan savollarga javob so'raydi, to'g'ri javob bera olgan o'quvchi boshqaruvchi lavozimini bajaradi. O'quvchilarda boshqaruvchilik qobiliyatini oshirish va sinfda boshqaruvchi bo'lish uchun sirli

sandiqqa tushmaslik, ya'ni savollarga to'liq javob berishga intilish, mavzuni diqqat bilan tinglash va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish ushbu usul samaralidir.

"Davra suhbat" metodi – aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta'lim oluvchilar tomonidan o'z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o'qitish metodidir.

"Davra suhbat" metodi qo'llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta'lim oluvchining bir-biri bilan "ko'z aloqasi"ni o'rnatib turishga yordam beradi. Davra suhbatining og'zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og'zaki davra suhbatida ta'lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta'lim oluvchilardan ushbu savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so'raydi va aylana bo'ylab har bir ta'lim oluvchi o'z fikr-mulohazalarini og'zaki bayon etadilar. So'zlayotgan ta'lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo'lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo'lingandan so'ng muhokama qilinadi. Bu esa ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

"Tergovni bilimdonlar olib boradi" usuli. Bu dars mavzusini oldindan puxta o'rgangan o'quvchilar yordamida qiziqarli savol-javoblar, tahlillar asosida isbotlab tushuntirish matnlari bo'lib, bunda o'quvchilar dars mavzusini o'zlashtirib, eslab qolishlari uchun qulaylik yaratiladi. Biror mavzu o'rganilganda, albatta, bugun bilan bog'lanadi va hozirgi yosh avlod dunyoqarashi kuzatiladi.

Xullas, tarix darslarda innovatsion usullar muhim ahamiyat kasb etibgina qolmay, balki o'quvchilar bilimini mustahkamlashga, mavzuni oson o'zlashtirishga yordam beradi. Har bir fan o'qituvchisi o'quvchini bilim olishga qiziqitira olishi, undagi yashirinib yotgan motivatsiyalarini ro'yobga chiqarishi, buning uchun ko'ngliga yo'l topishi muhimdir.

TA'LIM TIZIMIDA RAHBAR VA XODIMLAR MUNOSABATI HAMDA BOSHQARUV TIZIMI

Nodira CHO'LIYEVA,
Qashqadaryo viloyati Ko'kdala
tumanidagi 5-umumiy o'rta ta'lim
maktabining ma'naviy-ma'rifiy ishlar
bo'yicha direktor o'rinbosari

Ma'lumki, inson har doim o'sish va rivojlanishda bo'ladi. Shunday ekan, inson kamolotiga ta'sir etuvchi omillarning ilmiy-nazariy mohiyatini barcha pedagogik jamoa rahbarlari to'g'ri tushinishlari lozim. Har bir o'qituvchi o'z pedagogik faoliyatini turli xil sharoitlarda va jamoalarda insonlar ta'sirida amalga oshiradi. O'qituvchining faoliyatiga ta'lim muassasasidagi bugungi sharoit hamda jamiyat uchun foydali va zarur maqsadlarni amalga oshirishda shaxs rivojiga va shakllanishiga kuchli ta'sir qiladigan odamlar guruhi bo'lgan pedagogik jamodagi shakllangan ta'limiy muhit o'z hukmini o'tkazadi. Har bir pedagog jamoa jamiyatning bir bo'laki sifatida uning barcha xususiyatlarini qamrab oladi. g'oyaviy, siyosiy, iqtisodiy, axloqiy-ma'naviy va boshqa jabhalar shular jumlasidandir. Bugungi kunda ixtiyoriy pedagogik jamoani tayinlangan rahbar boshqarishi tabiiy. Xo'sh, rahbarlik nima? Uning asosiy vazifasi va boshqaruv tizimi qanday?

Rahbarlik – odamlarga maqsadli ta'sir o'tkazishga qaratilgan, ularning xulqini tartibga solish bilan bog'liq bo'lgan boshqaruvning tarkibiy qismidir. Shunday qilib, "boshqaruv" tushunchasi, "rahbarlik" tushunchasiga qaraganda ancha keng tushunchadir. Rahbar boshqaruv faoliyatida qator funksiyalarni bajaradi: pedagogik jamoaning ilmiy-pedagogik faoliyati maqsadlarini aniqlaydi va shakllantiradi, shu faoliyatni rejalashtiradi, rag'batlantirish vositalari va usullarini belgilaydi, uni nazorat qilishni amalga oshiradi va hokazo. Shuning uchun ham rahbar yosh o'qituvchining o'zi tanlagan kasbga mehr qo'yishi, o'qituvchilik kasbining sirlarini mukammal o'rganishi va unda o'z kelajagiga nisbatan ishonch tuyg'ulari rivojlanishiga ko'p qirrali ta'sir qiladi. O'z navbatida rahbar jamoada o'z o'rniga ega bo'lib, u bilimi, muomalasi, ilmiy dunyoqarashi, o'qituvchilar bilan o'zaro munosabatda, maqsadga intilishda, ijtimoiy xulq va boshqalarda namuna bo'lishi zarur. Bundan jamoaning har bir a'zosi o'ziga xos ta'sirlanadi. Rahbar boshqaruv faoliyatida o'zaro ta'sirning ikki yo'nalishini, o'qituvchining jamoaga va jamoaning o'qituvchiga ta'sirini va bu o'zaro ta'sir ijobiy yoki salbiy bo'lishi

mumkinligini hisobga olishi zarur. Ta'lim muassasasida turli dunyoqarash va madaniyatga ega, fe'l-atvori, aql-u zakovati turlicha bo'lgan, ishga layoqati alohida namoyon bo'ladigan o'qituvchilar mehnat qiladi. Bu hol ularning mehnati va funksional vazifasiga bo'lgan munosabatida ham ifodalanadi. Ixtiyoriy rahbar o'z xodimlarining barchasi bilan ham doimiy jonli muloqotda bo'lavermasligi aniq. Shunga qaramasdan barcha o'qituvchilar, shu qatori o'quvchilar ham rahbarlar bilan doimiy, bevosita o'zaro ta'sirda bo'lishi tarbiyaviy munosabatlarda namoyon bo'ladi. Bunday bevosita ta'sir masofadan turib, muloqotsiz tarbiyaviy jarayonda vujudga keladi va undan rahbar ham, o'qituvchilar hamda o'quvchilar ham bir xilda ta'sirlanishlari mumkin. Ya'ni, o'qituvchilar va o'quvchilarning tashqi ko'rinishi, kiyinishi, yutuqlari, fan va sport yo'nalishlari bo'yicha turli musobaqalardagi g'alabalari rahbarning kayfiyatiga va uning reytingiga qanday ta'sir ko'rsatsa, rahbarning tashqi ko'rinishi, kiyinishi, bilimi, jamoadagi mavqei, o'zi kabi ta'lim muassasalari rahbarlari o'rtasidagi obro'si, fan-texnika, sport va san'atga bo'lgan qiziqishi o'qituvchilar va o'quvchilarning faoliyati hamda o'zaro munosabatlariga shunday ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya ta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi bo'lib, u o'qituvchilar va o'quvchilarda tabiatga ongli munosabatda bo'lish, tabiat zaxiralarini saqlash va ko'paytirishga oid mas'uliyat tuyg'usi hamda ekologik muammolarni amaliy hal qilishdagi ko'nikmalarning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Xullas, o'qituvchining shaxsiy va kasbiy kompetentligi turli shakllardagi pedagogik jarayonlarda shakllanib, rinojlanib boradi va mazkur jarayonlarda tarbiyaviy munosabatlar o'ziga xos ahamiyat kasb etadi, buning eng asosiy sababi, o'qituvchilar o'zaro bir-birini va ustoz o'qituvchilarning xatti-harakatini, pedagogik faoliyatini kuzatadi, fikrlaydi hamda ularning qilgan va qilayotgan ishlaridan xulosalar chiqaradi, dunyoqarashi o'zgaradi, tushunchalari rivojlanadi.

GULBADANBEGIM VA "HUMOYUNNOMA"

Nodira ZOYIROVA,
Qashqadaryo viloyati Qarshi tumanidagi
6-umumiy o'rta ta'lim maktabining ijodiy-
madaniy masalalar bo'yicha
targ'ibotchisi

Sohibqiron Amir Temur yoxud buyuk shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur avlodlariga to'xtaladigan bo'lsak, tarixiy asarlarda ularning ko'pchiligi ma'naviyati yuksak insonlar, ijodkor bo'lganlari, devonlar tuzganligi haqidagi ma'lumotlarga ega bo'lamiz. Ajdodlarimizdan chiqqan birinchi tarixchi ayol ham Temuriylar avlodidandir. Asrlar osha xalqimizning faxri, iftixori bo'lgan bu ayol Gulbadanbegimdir.

U Boburshohning Dildorbegim ismli xotinidan tug'ilgan uchinchi qizidir. Gulbadanbegim 1523-yil Kobulda tavallud topgan. Uning onasi Dildorbegimning haqiqiy ismi Soliha Sulton bo'lib, Zahiriddin Muhammad Boburning amakisi Sulton Mahmud Mirzoning qizi edi. Gulbadanbegim otasi Bobur podshohning farmoniga ko'ra katta onasi, ya'ni Humoyun Mirzoning onasi – Mohimbegim qo'lida tarbiyalanadi. Mahimbegim Boburning eng sevikli katta xotini bo'lib, hukmdorning xotinlari orasida eng oqila va bilimdoni edi. 1525-yili Mohimbegim Gulbadanbegimni o'z tarbiyasiga oladi. Gulbadanbegim har ikkala onasini ham samimiy e'zozlagan. U asarlarida onasini "Dildorbegim", Mohimbegimni "Onam hazratlari" deb tilga oladi. Gulbadanbegim 1529-yilgacha Kobulda yashaydi. Bobur Hindistonni qo'lga kiritgach, Gulbadanbegim onasi Mohimbegim bilan birga podshoh otasining huzuriga –Agraga boradi. Otasi vafotidan so'ng akasi Humoyun podshoh saroyida yashaydi. 1539-yilda Gulbadanbegimni Xizr Xo'jaxonga turmushga uzatadilar. U bir nafar o'g'il ko'rib, ismini Saodatyor qo'yadi. 1555-yili Humoyun podshoh vafotidan so'ng, saltanat taxtiga uning o'g'li Jaloliddin Akbarshoh o'tirgach, shohning onasi Hamidabonu bilan Gulbadanbegim saroyga – Dehliga qaytib keladilar. Shundan so'ng

Gulbadanbegim umrining oxirigacha jiyani Akbarshoh saroyida yashaydi. Gulbadanbegim o'z zamonasining oqila, donishmand ayollaridan edi. U jiyani Akbarshohning "Firdavs makon va jannat oshyon Hazrat haqidagi voqealardan nimaiki bilsangiz, yozingiz" degan gapiga muvofiq "Humoyunnoma" nomli ajoyib va muhim tarixiy asarni yozishga kirishadi. "Humoyunnoma" Bobur podshoh bilan Humoyun podshohning hayot tarzi va sarguzashlarining muhtasar tarixi bo'lib, "Boburnoma"ning mantiqiy davomidir. Bu asarning muhimligi shundaki, "Boburnoma" asaridagi ayrim voqealarning kelib chiqish sabablari mukammal ochib beriladi. Gulbadanbegim o'z asarida saroy ahlining yashash tarzi, shuningdek, tarixiy asarlarda uchramaydigan Bobur podshoh xonadonining nozik xususiyatlari, oilaviy sharoitlari, to'y va aza bilan bog'liq udumlar, uy-ro'zg'or buyumlari, kiyim-kechak turlari haqida mufassal hikoya qiladi. Afsuski, asarning oxirgi qismi o'sha zamonning suronli yillarida yo'qolib ketgan. Mir Mahdi Mirzoning "Tazkirat ul-xavotin" asarida aytilishicha, uning she'riyatdan ham xabari bo'lgan. Gulbadanbegim musulmonchilik an'alariga amal qilib, 1575-yilda Ka'batulloh ziyoratiga jo'nab ketadi.

1582-yilda ko'p qiyinchiliklardan keyin ziyoratdan qaytib keladi. Gulbadanbegim 1603-yilda sakson yoshida vafot etadi. Akbarshoh uni katta hurmat va ehtirom ila dafn ettiradi. Akbarshohning o'zi Gulbadanbegim tobutini o'g'il sifatida ko'tarib, dafn marosimida o'g'illik burchini ado etadi. Gulbadanbegimning "Humoyunnoma" asari tarixchilar, keng kitobxonlar uchun qiziqarli va sevimli asardir.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOG MUVAFFAQIYATLARGA ERISHISHNING USULLARI

Ergash BOYMATOV,
Qashqadaryo viloyati Yakkabog'
tumanidagi 79-umumiy o'rta ta'lim
maktabining boshlang'ich
sinf o'qituvchisi

Ta'lim va tarbiyaning hayot talablari va bugungi taraqqiyotimizning muhim muammolari bilan birga o'rganish, uni yanada boyitish, takomillashtirish va tushuntirish, targ'ib etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi pedagogik mahoratining kundan-kunga o'sib borishi, o'quv jarayonida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llay olishini kuchayishi, uning pedagogik faoliyatida amalga oshadi. O'qituvchi faoliyatining qanchalik samarali ekanligini odatda uning mahoratini kuzatish, o'tayotgan darslarini tahlil qilish orqali bilish mumkin. Har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi sifatli ta'lim berishning yangi strategiyalarini o'zi uchun tuzib olsa, u o'z maqsadiga erishadi.

Boshlang'ich ta'limda pedagog muvaffaqiyatlarga erishish uchun quyidagilarga amal qilishi lozim:

- o'quvchilar bilan bo'lajak munosabatni model-lashtira olishi;
- munosabatda bo'ladigan sinf jamoasi xususiyat-larini oldindan bilishi;
- bevosita samimiy va hamjihatlikka asoslangan munosabat o'rnatish munosabatda ustunlikka ega bo'lib, uni demokratik talblar asosida oqilon bosh-qarishi;
- munosabatning ijobiy va salbiy jihatlarini uzluksiz tahlil etib borishi;
- rolli o'yinlar, interfaol metodlardan unumli foydalanishi lozim.

Darslarda turli grammatik va didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilarda tezkorlik, sezgirlik, qat'iyat, qiyinchiliklarni yengish, boshlangan ishini oxirigacha yetkazish, o'zaro hurmat, bir-birini tinglash, nutqni rivojlantirish, fikrlash doirasini kengaytirish kabi olijanob fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

"Ixtiyoriy old qo'shimcha" metodi. So'z yaratishning yo'llaridan biri - bu so'zni harakatga keltirib, shaklini o'zgartirishdir. Bu juda quvnoq va ayni vaqtda juda jiddiy o'quv o'yini, u so'zlarning imkoniyatlarini

tekshirishga, ularni egallashga o'rgatadi, oldin noma'lum bo'lgan turlanishlarga majbur qilgan holda nutq erkinligini kuchaytiradi va nostandart fikrlashni qo'llab-quvvatlaydi.

"Birgalikda o'qiyamiz" metodi. Bu metod milliy o'yinlarimizdan bo'lib, butun sinf o'quvchilari ikki guruh bo'lib qatnashadi. Ushbu metodni qo'llaganimizda yaxshi natijalarga erishish mumkin.

Usul qoidasi:

1. Birinchi guruhdan xohlagan o'quvchi mavzuga oid qoidaning bir qismini aytadi. Ikkinchi guruh o'quvchilari mavzuga oid ma'lumotlarni bilganicha birin-ketin aytib beradilar.

2. Ikkinchi guruhdan oxirgi fikrni bildirgan o'quvchi birinchi guruhga mavzuga oid ma'lumotni bir ozgina o'zgartirib aytadi. Guruhdagi barcha o'quvchilar birin-ketin javob beradilar.

"Sirlil kataklarni to'ldir" usuli. O'quvchilarga kataklarni to'ldirib, tovushdosh so'zlar hosil qilish vazifa qilib topshiriladi. Masalan, **toy** so'zini **soy** so'ziga davom ettirish talab etiladi.

Namuna: toy, loy, moy, voy, oy, choy, yoy, soy.

Tavsiya etilgan so'zlar:

1. Bosh, tosh, osh, qosh.

2. Bol, pol, tol, sol, gol, mol, xol.

Xullas, hozirda ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Keng qamrovli islohotlar ta'lim-tarbiya masalalari mohiyatini oshirib, barkamol shaxsni shakllantirishga jiddiy e'tibor qar-tishni taqozo etmoqda. Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila olish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Gulmira DAVIROVA,
Samarqand viloyati Qo'shrabot
tumanidagi 88-umumiy o'rta ta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

KITOB – BEMINNAT USTOZ

Har bir insonning ta'lim-tarbiya olishida, ulg'ayib kamol topishida kitobning ahamiyati nihoyatda katta. Zero, ma'naviyatning yuksak belgisi – mutolaadir. Umrimiz davomida ko'p bora murojaat qiladigan eng yaqin do'stimiz, muam-molarimizga yechim topib beruvchi maslahat-go'yimiz va sirdoshimizga aylanib qolgan kitobni bebaho xazinamiz, desak xato bo'lmaydi.

Darhaqiqat, hazrat Navoiy ta'kidlaganidek, "Kitob – beminnat ustoz. Har daqiqa u bizni donishmandlarning bilim xazinasi bilan oshno eta oladi".

Aslida, kitob bizni fikrlashga, halol yashashga, ona yurtini sevish, jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilish va ma'naviy merosimizni asrashga, ezgulikka chorlaydi. Ajdodlarimiz ilm-hunar gavharlarini keyingi avlodlarga meros bo'lsin deya kitob sahifalariga bitib ketganlar. Bizning zaminda kitobga, kitobxonlikka bo'lgan ehtirom qadimdan juda kuchli bo'lgan. Hattoki sobiq tuzum davrida ma'rifatparvar adibimiz Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari ta'qiqqa uchrab, har bir xonadondan yig'ib olinganda ham, asarni topib qayta-qayta o'qiganlar o'z zamonasida topilgan.

Xalqimizning "Kitobsiz aql – qanotsiz qush", "Baxt belgisi – bilim", "Bilim – aql chirog'i", "Go'zallik – ilm-u ma'rifatda", "Ilm – baxt keltirar, bilim – taxt keltirar", "Oltin olma, bilim ol, bilim olsang, bilib ol" kabi maqollari zamirida ham kitob o'qib, bilim va munosib ta'lim-tarbiya olishning fazilatlarini donolik bilan ifodalangan.

Holbuki, kitob – bilimlar manbai, hikmatlar xazinasi ekan, biz uni sevimimiz, ardoqlashimiz, yosh avlodni kitobsevar qilib tarbiyalashimiz shart.

Damin XO'JAQULOV,
Qashqadaryo viloyati G'uzor
tumanidagi
20-umumiy o'rta ta'lim
maktabining musiqa fani
o'qituvchisi, Xalq ta'limi
a'lochisi

MUSIQIY XAZINANING UCH KALITI

Xalqimiz musiqiy merosini o'ziga xos bir xazina desak, uning uchta qulfi bo'lib, musiqa tinglovchining va ijrochining uch muhim o'zaro bir-birlariga bog'liq jihatlari unga tushadigan kalitlar hisoblanadi. Bularni quyidagicha belgilash mumkin:

1. Musiqani tinglay olish qobiliyati.
2. Musiqiy did.
3. Sezgirlik, musiqiy idrok.

Musiqani tinglay olish qobiliyati faqat uni eshitishdan iborat bo'lmay, balki anchagina murakkab jarayondir. Ayrim kishilar musiqani yaxshi eshita olishlari barobarida unga e'tiborsiz bo'lishadi. Bunday kishilarga har qanday go'zal musiqa ham o'z ta'sirini o'tkaza olmaydi. Musiqani yaxshi tinglay oluvchilarda quyidagi muhim qobiliyatlar rivojlangan bo'ladi:

1. Musiqani tinglay olish uquvi.
2. Tovushlarning baland-pastligi, intervallarini idrok etish.
3. Ritm tuyg'ularining yaxshi shakllanganligi.
4. Tovushlarni bir-biriga yaxshi qo'shib keta olishi.
5. Tovushlar tembrini his qilish qobiliyati.
6. Tovushlarning baland-past jaranglashini his qilish.
7. Bir ovozlilarni yaxshi eslab qolish qobiliyati.
8. Ko'p ovozli asarlardagi garmonik intervallar va ak-kordlarning jarangdorligini his etish.
9. Musiqiy asarning shaklini bilish.

Sharq allomalari musiqa insonning ichki dunyosiga kirib borishi va uni boyitishi borasida ko'plab fikrlar aytganlar.

Abu Ali ibn Sino o'zining "Tib qonunlari" kitobida ruhiy kasallarni musiqa orqali davolaganligini yozadi. Buyuk nemis kompozitori Betxoven "Musiqa insonlar qalbida olov hosil qilishi kerak" degan.

Musiqiy did musiqani tinglay olish uni idrok qilish qobiliyatiga nisbatan murakkab bo'lib alohida sezgirlikni talab qiladi. Musiqiy didning rivojlanganligini ijro mahorati ham belgilaydi.

Musiqiy faoliyatdagi musiqa tinglash qobiliyati, musiqiy did va musiqiy sezgirlik musiqa tinglovchisi yoki ijrochining umumiy badiiy didini qay darajada rivojlanganligini belgilab beradi.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZAMONAVIY USUL VA DARS SHAKLLARI

Malohat XUDOYBERDIYEVA,
Qashqadaryo viloyati Ko'kdala
tumanidagi 68-umumiy o'rta ta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Biz o'z taqdirimizni o'z qo'limizga olib, azaliy qadriyatlarimizga suyanib taraqqiy topgan davlatlar tajribasini hisobga olgan holda mana shunday intilishlar bilan yashayotganimiz, ilm-fan, texnika sohasida erishayotgan yutuqlarimizni xalqaro hamjamiyat tan olgan bunday imkoniyatlarning barchasini aynan mustaqillik berganini hammamiz chuqur anglaymiz. Bugun biz tarixiy bir davrda – xalqimiz o'z oldiga ezgu va ulug' maqsadlar qo'yib, tinch-osoyishta hayot kechirayotgan, avvalambor o'z kuch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lida ulkan natijalarni qo'lga kiritayotgan bir zamonda yashamoqdamiz. Boshlang'ich ta'lim ta'limda asosiy poydevor bo'lib, bunda o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga undashda boshqotirmalarning ahamiyati katta. Qo'yilgan ta'lim maqsadini amalga oshirish va ko'zda tutilgan natijalarga erishish bo'yicha faoliyat tizimi va mazmunini ishlab chiqish uchun o'qituvchi quyi bosqichdagi ta'lim mazmuni va talablarini ham bilishi, ya'ni ta'lim uzluksizligi va uzviyligi bilan ham yaxshi tanish bo'lishi talab etiladi.

“Chunki” usuli. Bu usul o'quvchilarning og'zaki savodxonligini oshirishda samara beradi. Bunda o'quvchilar matnni o'qiydilar va berilgan topshiriqlarga shu usul orqali o'zlarining erkin fikrlarini bildiradilar.

Masalan, 2-sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligining 15-sahifasida keltirilgan “Donishmand soat” ertagini aynan “Chunki” usuli orqali tashkil etish o'quvchilarda ertakni tez va oson tushunishga, esda qolishiga va ertakdan saboq olishiga yordam beradi.

“Taroz” texnologiyasi. Mazkur texnologiya munozarali, murakkab mazmunli mavzularni o'rganishda qo'l keladi. U tanqidiy tafakkur, mantiq, ijodiy improvizatsiya, fikran tajribalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bu texnologiya dalillash qobiliyatini rivojlantirish, o'z dalillarini yozma va og'zaki shaklda

ishonchli va lo'nda ifodalashni shakllantiradi, o'z nuqtai nazarini himoya qiladi, muxoliflarni ishonitiradi, munozara madaniyatiga o'rgatadi.

“Blits-o'yin” metodi. Bu usul texnologiya darslarida qo'llashda samarali usul hisoblanadi. Metodning maqsadi shuki, o'quvchilarda tezlik, axborotlar tizimini tahlil qilish, rejalashtirish, prognozlash ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Mazkur metodni baholash va mustahkamlash maqsadida qo'llash samarali natijalarni beradi.

Ishchanlik o'yini – dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishish mumkin.

Rolli o'yin darsi – dars mavzusi bo'yicha masalalarni o'rganishda o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash darsi hisoblanadi.

Dars rasmiy didaktika qonunlariga emas, balki bolalarga bag'ishlanishi kerak. Darsning markaziga o'quvchini qo'ying, chunki dars o'quvchi borligi uchun mavjuddir. Zamonaviy o'qituvchi bilim va ma'lumot uzatuvchisi emas, balki o'quvchi bilan hamkorlik qiluvchi o'quv jarayonining tashkilotchisi. U bolalar bilan hamkorlikda ishlashni shu bilan birga bolaga dunyo manzarasining yaxlit ekanligini anglashni o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchilarning pedagogik faoliyatida foydalanish maqsadida o'zi tayyorlagan yoki to'plagan hamda tizimga keltirgan metodik materiallari, ilg'or ish tajribalar, metodik tavsiyalar ko'rinishida bo'lishi mumkin. Darslarni qiziqarli va samarali tashkil etish bilan birgalikda o'z hamkasblarining ilg'or ish tajribalaridan xabardor bo'lish hamda o'z tajribasini ommalashtirish ham sifatli ta'limni rivojlantirish imkonini beradi.

ISTE'DODLAR SILSILASI

Dilraxon XASANOVA,
Farg'ona viloyati Qo'shtepa tumanidagi
40-umumiy o'rta ta'lim maktabining ona
tili va adabiyot fani o'qituvchisi, Farg'ona
davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Zahiriddin Muhammad Bobur o'rta asr Sharq madaniyati, adabiyoti va she'riyatida o'ziga xos o'rin egallagan adib, shoir bo'lish bilan birga davlat arbobi, sarkarda hamdir. Bobur keng dunyoqarashi, aql-zakovati bilan Hindistonda Boburiylar sulolasiga asos solib, bu mamlakat tarixida arbob sifatida nom qoldirgan bo'lsa, serjilo o'zbek tilida yozilgan “Boburnoma” asari bilan dunyoning mashhur tarixnavis olimlari qatoridan joy oldi.

Bobur, uning to'rt o'g'li va bir qizi – Humoyun, Komron, Askariy, Hindol va Gulbadanbegim ham tarixda chuqur iz qoldirgan shoir, tarixchi, ilm-u san'atni yaxshi o'rganib, o'zlashtirgan kishilar edilar. Ulardan bo'lgan farzandlarning barchasi ham ota-bobolarining izidan borib, atoqli shoir, adib va olimlar sifatida ilm-u san'at rivojiga katta hissa qo'shib keldilar.

Humoyun Mirzo ham otasidek iste'dodli shoir edi. Podshohlik yumushlari, ichki va tashqi dushmanlar, ya'ni ukalari va lo'diylar bilan to'xtovsiz olib borgan janglari sababli she'r yozishga ko'p vaqt topolmasa ham, undan bir qancha g'azallar, ruboiylar, qit'alar va boshqa she'riy parchalardan iborat (asosan forsiyda) bo'lgan bir devon qoldi. Bu devon doktor Hodi Hasanning tashih va ihtimomi bilan Hindistonda bosilib chiqdi. Bu devondan bir qancha she'riy namunalar tazkiralarda ham keltirilgan.

Humoyun Mirzoning kalomidan namunalar:

*Hardam zi firoqi tu malolest maro,
Har ro'z zi hijroni tu solest maro,
Holest ba g'urbatamki natvon guftan,
Subhonolloh, g'arib holim bor.*

(Mazmuni: Har dam firoqingdan qayg'uraman, Har kun hijroningda bir yildek o'tadi. G'urbatdagi hol-ahvolimni ayto olmayman, Subhonolloh, g'arib holim bor.)

*Ey, manzili mohi alomat avji Surayyo,
Ro'yi zafar az o'ynai tig'i tu paydo.*

(Mazmuni: Ey bayrog'ing joyi Surayyo avjidadir, tig'ing ko'zgisida zafar namoyondir.)

*G'ariyblig' g'amidin mehnat-u malolim bor,
Bu g'amdin o'lmaka yetdim, g'ariyb holim bor.
Visoli davlatidin ayrilib ne-ne mahzun,
Tirikmen-u bu tiriklikdin infolim bor.*

Boburning ikkinchi o'g'li Muhammad Komron Mirzo 914- (1508) yili tug'ildi. Uning onasi Gulruhbegim turkman urug'iga mansub bo'lgan.

Askariy Mirzo ham otasi Bobur va aka-ukalaridek iste'dodli

edi. Undan devon qolgan-qolmagani hozirgacha noma'lum, ammo bir qancha tazkirachilar uning mahoratli shoir ekanligini tasdiqlab, go'zal she'rlaridan namunalar keltirganlar. Biz quyida uning kalomidan bir necha misol keltiramiz:

*Ey Askariy, ar masti mudomi xush bosh,
Var mu'taqidi bodavu jomi xush bosh,
Gufti: ba xarobot nabosham be u,
Bo yor agar darin muqomi xush bosh.*

(Mazmuni: Ey Askariy, agar mudom mastsan, xursand bo'l; Agar boda-yu jomga e'tiqoding bo'lsa, xursand bo'l. Xarobotda usiz bo'lmayman, deding; Agar yor bilan bu muqom (makon, joy)da bo'lsang, xursand bo'l.)

*Chunun ki xo'y giriftam ba oshnoyi tu,
Halok mekunadam mehnati judoyi tu.*

(Mazmuni: Mundoqki, oshnolig'ingga o'rganganman, Hajring qayg'ulari meni o'ldiradi.)

Hindol Mirzo 925- (1520) yili Kobulda tug'ildi. Uning Hindol deb nomlanishiga sabab: Boburshoh Hind mulkini tasarruf qilish niyati bilan yo'lga chiqib, Hindistonning bir necha viloyatlarini qo'lga kiritgan chog'da Hindolning tavalludini eshitib, irim qilib, unga Hindol deb nom qo'ydi.

Hindol Mirzoning ham zabardast, nozikxayol shoir ekanligini bir qancha tazkirachilar tavsif etib, uning she'rlaridan go'zal namunalarini o'z tazkiralarda naql qilganlar. Quyidagi namunalar ham Hindol Mirzoning yetuk iste'dodi va mahoratini isbotlay oladi:

*Z-on qatrai shabnam ki nasimi sahari,
Az abr judo kunad ba sad jilvagari,
To bar ruxi gul chakonad, ey rashki pari,
Haqqo ki hazor bor pokizatari.*

(Mazmuni: Tong yeli bulutdan yuz jilva bilan ajratib, gul yuziga tomizgan o'sha shabnam tomchisidan ko'ra, ey parilar rashki, haq gap shuki, sen ming bor pokizaroqsan.)

*Sarvi qadi tu moili ahli, niyoz nest,
Nozest dar sari tu ki dar sarvinoz nest.*

(Mazmuni: Sening sarv qadding niyoz ahliga moyil emas, senda shunday noz borki, hatto sarvinozda ham yo'q.)

Gulbadanbegim: Boburning bu fazilatli, bilimli qizi Kobulda 932/933-(1526/1527) yil atrofida Dildorbegimdan tug'ildi, ammo ukasi Hindol Mirzodek Mohimbegim tarbiyasi ostida bo'ldi. Shu sababli Humoyun Mirzoga atab “Humoyunnoma”ni yozdi. U to'rt yoshida otasidan abadiy ayrilgan bo'lsa-da, otasining tarixchilik iste'dodini meros oldi.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FENTEZI ASARLAR O'QITILISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Surayyo INOMJONOVA,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va
adabiyoti universiteti ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini
stajyor-o'qituvchisi, erkin tadqiqotchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 2-4-sinflarda fentezi yo'nalishida yozilgan asarlar o'qitilishining pedagogik-psixologik xususiyatlari ochib berilgan. Yosh xususiyatlariga ko'ra tanlanadigan o'quv tamoyillari ko'rsatib berildi. Fentezi asarlar o'qitishda e'tibor berish muhim hisoblangan jihatlari ochib berildi. O'quvchilarni boshlang'ich sinflardan mustaqil fikrlashga o'rgatishga doir zarur tavsiyalar ishlab chiqildi. O'qitishning ko'rgazmalilik tamoyilidan foydalanish usullari ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: fentezi, fantastika, ko'rgazmalilik, optik kanal, kodlash, axborot, ertak, tanqidiy tafakkur, mustaqil fikrlash, tasavvur.

Boshlang'ich ta'lim 7 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu davrda bola faqat taqlid qilish, eshitgan va ko'rganlarini qaytarishga harakat qiladi. Ularda mustaqil fikrlash, o'z "men"ini yaratish vazifasi ko'proq o'qituvchiga bog'liq bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarning hayotiy tajribasi kamligi bois o'zlari mustaqil xulosa chiqara olmaydilar. Ularning xulosasi ota-ona yoki o'qituvchi bilan bir xil bo'lishi tabiiy. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari bu vaqtda ko'proq e'tiborni o'quvchi tuyg'ulariga qarata bilishi, ularni qiziqtirishi va o'z fikrini aytishga qaratishlari kerak bo'ladi. Q.Husanboyeva ta'kidlaganidek, "O'qituvchi o'zi tashkil qilayotgan o'quv-biluv jarayoni samaradorligi har bir o'quvchining betakror yaratq ekanligiga, uning ta'lim-tarbiyasi va oilaviy muhitiga, sinfdagi mavqeyi va ustoz munosabatiga, ruhiy kechinmalar va kayfiyatiga ko'p jihatdan bog'liq bo'lishini unutmashligi maqsadga muvofiqdir".[3.51] O'quvchilar bu paytda psixologik jihatdan ham ancha beqaror bo'ladi. Ularni hamma narsa qiziqtiradi. Har bir ishga hafসা va qiziquvchanlik bilan yondoshib keta oladilar.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'nan va ruhan sog'lom qilib tarbiyalash bugunning dolzarb vazifalaridan biridir. Shuning uchun ham pedagog tayyorlovchi oliy o'quv yurtlarida pedagogika va yosh psixologiyasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkil etish va bolaning yosh xususiyatiga ko'ra usul va metodlarni tanlash, ularni to'g'ri qo'llash pedagoglardan chuqur bilim va mas'uliyat talab etadi. Q.Husanboyevaning "Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi" darsligi bu boradagi izlanishlarimizga javob beradi. Kichik yoshdagi o'quvchilar ma'naviyatini sog'lomlashtirishda boshlang'ich adabiy ta'lim yetakchi o'ringa ega. O'quvchi o'z ichki "men"ning shakllanishida darsliklarning o'rni beqiyos. Darslikda taqdim etiladigan har qanday material o'quvchi yoshi va psixologiyasiga to'g'ri kelishi, undagi o'quv materiallari mazmunan ta'lim-tarbiya oldiga qo'ygan maqsadlarga mos bo'lishi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quv faoliyati va u uchun tanlangan material bolani xursand qilishi, ularga zavq berishi va o'quvchida qoniqlik hissini uyg'ota oladigan tarzda tanlanishi kerak. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda bilishga bo'lgan qiziqish va xohish yuqori bo'ladi. Shuning uchun ularni bilishga qiziqishni tarbiyalash katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinflarda fentezi asarlarni o'qitishda quyidagilarga e'tibor berish lozim:

1. O'quv faoliyatining tashkil etilish usuli shunday tanlanishi kerakki, bunda o'quvchi faol ishtirok eta olishi, yangi o'zlashtirilgan bilimlarni mustaqil tarzda qidirishiga erishish, uni topishga undash, muammoli tarzda savollarni yecha olishi kerak.

2. O'quv faoliyati uchun tanlangan materiallar va usullar har xil bo'lishi kerak. Bir xillik bolani zeriktirishi va qiziqishlarining susayishiga olib keladi.

3. O'quvchi o'zi o'zlashtirayotgan ma'lumotlar va berilayotgan materiallar kerakligini tushunishi, ahamiyatligini his qila olishi kerak.

4. O'quvchiga taqdim etilayotgan materiallar yangilari o'zlashtirilgani bilan bog'langan bo'lishi kerak.

5. Bu yoshdagi o'quvchilar uchun juda yengil yoki o'ta murakkab materiallar bolaning qiziqishlari susayishiga olib keladi. Material o'quvchining yosh xususiyatlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda tanlanishi kerak.

6. Bu yoshdagi o'quvchilarni ko'proq rag'batlantirib borish, yutuqlariga ijobiy baho berish lozim. Bu orqali ularni bilishga bo'lgan xohish kuchaytirib boriladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z tajribalarida ko'rilmagan vaziyatga tushganlarida mustaqil fikrlay boshlaydilar. Ko'proq bilishga bo'lgan xohish ularni kuchayadi. Kichik yoshdagi o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishda ertaklarning o'rni beqiyos. Ular dunyoni, yaxshi-yomonni farqlashni mana shu ertaklar orqali o'rganadilar. Ertaklar faqat odob-axloqqa o'rgatib qolmasdan, o'quvchilar tanqidiy tafakkurini oshirishga xizmat qilishi kerak. Bunday yoshdagi o'quvchilarga fentezi yo'nalishida yozilgan ertaklarni tavsiya qilish orqali o'quvchilarda yaratuvchanlik, o'z bilim va tajribalari darajasida yangi g'oyalar o'ylab topishga erishish mumkin. "O'quvchilar o'z sezimlarining ijtimoiy, xulqiy, maishiy asoslarini qanchalik chuqur bilsalar, shaxs sifatida shakllanish yo'lida shunchalik tezlik bilan borayotgan bo'lishadi".[4.92] O'quvchilarga fentezi asarlar tavsiya qilishda ularning yosh va psixologik xususiyatlari inobatga olinishi kerak. Ular bilan dars davomida kichik tadqiqotlar o'tkazib borish ham o'rganilayotgan mavzuning tez va oson singdirilishiga xizmat qiladi. 1-4-sinf o'qish darsliklarida fentezi yo'nalishida yozilgan ertaklar mavjud.

Bundan tashqari, bu yoshdagi o'quvchilarda kitobxonlikka bo'lgan xohish va qiziqish yuqori o'rinda turadi. Shuning uchun ham bu o'quvchilarga mustaqil o'qishlari uchun yoshlariga mos holda ertaklar, kichik hikoyalar va she'rlarni tavsiya qilib borish maqsadga muvofiq. Bunday asarlar ichida fentezi yo'nalishida yozilgan ertaklarni berib borish orqali ularning dunyoqarashini kengaytirib borish, mustaqil fikrlash ko'nikmasini rivojlantirib borishga erishiladi. O'quvchilar boshlang'ich sinfdayoq tabiat qonunlari, tabiatdagi o'zgarishlarni o'qigan asarlari yordamida osonroq o'rganadilar. Fentezi yo'nalishidagi asarlarni o'qiganlaridan so'ng ular barcha fanlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq ekanligi haqidagi dastlabki tushunchalar paydo bo'ladi. Kichik yoshdagi o'quvchilar qiziquvchanligi barobarida juda ishonuvchan bo'lishadi. Fentezi asarlar o'qitishda aynan shu jihatlarga e'tibor berish, o'quvchilarga sehr va hayot haqiqati o'rtasidagi farqlar tushuntirib boriladi.

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning miya faoliyatida sezilarli o'zgarishlar ro'y beradi. Bolalar bu yoshda o'zlari mustaqil va ixtiyoriy ravishda o'z harakat va faoliyatlarini nazorat qila boshlaydilar. Bu o'quvchilar uchun dars berish alohida faoliyatdir. Ular endi yangi bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda ma'lum ijtimoiy mavqega ham ega bo'ladi. Ularda tasavvurning boshqa ko'rinishlari aks eta boshlaydi. Ulardagi tasavvur maxsus faoliyatlarini amalga oshirish jarayonida shakllanadi. Masalan, hikoya, ertak, she'rlar yozish orqali ularning tasavvur va tafakkur olami kengayib boradi. Bu esa o'quvchining tasavvurini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ular yaratgan qahramonlari nimani xohlasa, uni bajara oladi. Bu yoshdagi bolalarda har qanday yangilikka qiziqish kuchli.

2-sinf o'quvchilari 8-9 yoshni tashkil etadi. Shu yoshdagi bolalar hamma narsaga qiziqadilar. Masalan, chiroq qanday yonishi, televizor yoki telefon ichida nimalar borligi, mashinalar qanday ishlayishi ularni qiziqitmay qo'ymaydi. Ayniqsa, bu yoshdagi o'g'il bolalar har qanday texnikaga qiziqadilar va qiziqishlariga atroflaridan javob qidirishga harakat qiladilar. Ular ko'proq narsalar yasashni va yig'ishni yaxshi ko'radilar. Shu yoshdagi o'quvchilar "ko'zlagan maqsadi sari intilish, uddaburonlik va tirishqoqlik bilan ajralib turadi. Uning eng muhim qadriyati omilkorlik va mahsuldorlikdan iborat".[5.41] Bu davrda bolalarda ko'proq qobiliyat rivojlanadi. Ularni mana shu yoshdan qiziqishlari bo'yicha yo'naltirish oson kechadi. 8-9 yosh oralig'idagi bolalarda kattalarga va ulardan olingan bilimlarga tanqidiy munosabat shakllanadi. Ular kattalar tomonidan bildirilayotgan har qanday fikrni to'g'ri deb hisoblamaydilar. Mana shu davrdan boshlab bolani mustaqil fikrlashga o'rgatib borish zarur. Bu yoshdagi bolalar uchun beriladigan vazifalar hajmi katta bo'lmasligi kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga fentezi yo'nalishida yozilgan asarlarni o'qitishda o'qitishning ko'rgazmalilik tamoyilidan foydalanish yaxshi natija beradi. Ko'rgazmalilik tamoyili qadim zamonlardan beri qo'llanib kelinayotgan tamoyil hisoblanadi. Inson sezgi a'zolari ichida ko'rish sezgirligi eng kuchli hisoblanadi. Ko'rish a'zolari eslatish a'zolariga nisbatan miyaga besh marta ko'proq axborot o'tkazadi. Miyaga optik kanallar orqali kelayotgan axborotlar ko'p kodlashni talab qilmaydi, u xotirada tez va oson, mustahkam o'rganib qoladi.

O'qitishda ko'rgazmalilik tamoyilining qo'llanishini ochib beruvchi qoidalar mavjud. Ularning ayrimlaridan fentezi asarlarni o'qitishda foydalanish usullarini ko'rib chiqamiz:

1. Fentezi asarlarda uchragan buyumlarning o'zini, surati yoki modelini ko'rsatish orqali uning tez va oson xotirada saqlanishiga erishiladi. O'quvchida dastlabki tasavvur va ijodiy

fikrlash ko'nikmasi paydo bo'ladi.

2. Bola har doim shakllar, bo'yoqlar, tovushlar, ya'ni sezgilari bilan fikrlaydi. Shuning uchun mavhum tushunchalarni so'zlar orqali emas, bola idrok qila oladigan aniq obrazlar orqali ifodalash zarur.

3. O'quvchining oltin qoidasi: idrok qilish uchun taqdim etiladigan narsalarning hammasi o'quvchiga sezish ko'nikmasi orqali tavsiya etilishi muhim.

4. Fentezi asarlarni o'qitishda ko'rsatmalilikni cheklamaslik kerak, chunki ko'rsatmalilik o'qitish maqsadi emas, o'quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirish vositasi bo'lib xizmat qilishi kerak.

5. Fentezi asarlarni o'qitishda tushunchalar va mavhum qoidalar aniq dalil, misol va obrazlar yordamida mustahkamlab borilsa, o'quvchi ongiga yetib borishi osonlashadi.

6. Ko'rsatmalilikdan muammoli vaziyatlarni yaratishda ham foydalanish kerak. Zamonaviy ko'rsatmalilik o'quvchilarda izlanish va tadqiqotchilik faoliyatlarini tashkil etishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

7. Ko'rsatmalilik qo'llanmalar o'qitish va tarbiyalashda tasvirlanayotgan voqea-hodisalarni to'g'ri va aniq tasavvur qilishga xizmat qiladi.

8. Fentezi asarlarni o'qitishda o'quvchining kuzatishlari qay tartibda kechishiga qaramay o'qituvchi tomonidan tartibga solinishi va joy-joyiga qo'yib nazorat qilinishi kerak.

9. Fentezi asarlarni o'qitishda ko'rsatmalilikning har qanday turidan foydalanish mumkin, lekin haddan ortiq ko'rsatmalilik qo'llanmalar o'quvchilar diqqatini tarqatib, asosiy narsani idrok qilishni qiyinlashtiradi.

10. Ko'rsatmalilik o'quvchilarning sezgiga oid tajribalarini faollashtiradi, ularni shakllangan tasavvurlarga tayanish o'zlashtirilayotgan tushunchalarni aniqlashtiradi.

11. Ko'rsatmalilik o'quvchilar bilan birga tayyorlash yoki topshiriq sifatida uydaj bajarib kelishlari o'quvchilarni yanada faollikka undaydi.

12. Zamonaviy ko'rsatmalilik vositalaridan foydalanishda ularni televizor, proyektorlar orqali namoyish qilishda ko'rsatmalardan ilmiy asoslangan holatda qo'llash talab etiladi.

13. Fentezi asarlarni o'qitishda ko'rsatmalilikdan foydalanish orqali o'quvchilarda diqqat, kuzatuvchanlik, idrok qilish, konstruktiv ijod, bilim olishga rag'bat uyg'onadi.

14. Ko'rsatmalilikdan o'quvchining yoshiga qarab foydalanish zarur.

15. Ko'rsatmalilik kuchli vosita sanalgani bois, undan ehtiyotkorlik bilan foydalanish talab etiladi.

Ko'rgazmalilik metodini qo'llash jarayonida pedagog ta'lim bosqichida aslida ko'rsatilishi mumkin bo'lgan narsa-buyum va tasviriy-ko'rgazmalilik materiallarni qo'llaydi. Ko'rgazmalilik vositalarni qo'llash vaqtida o'qituvchi tomonidan ko'rsatilayotgan materiallarning hammaga ko'rinarli bo'lishi, eng muhim joylari o'quvchilarga kuchliroq ta'sir etishi ta'minlanishi kerak. Zaruratsiz oldindan illyustrativ materiallar namoyish etilmasligi muhim. Bir so'z bilan aytganda, "illyustrativ materiallar yordamchi vosita ekanini, suhbat, hikoya, tushuntirish, ma'ruza bilan uyg'un qo'llanishi lozimligini unutmaslik kerak".[2.126] Fentezi asarlarni o'qitishda ushbu metodni qo'llash orqali o'quvchilar tasavvur olamining kengayishiga erishiladi. Har qanday ta'lim metodini tanlashda o'qituvchi o'quv materialini mazmuni va o'quvchi psixik rivojlanish darajasini hisobga olishi zarur.

O'quvchilar fentezi asarlar bilan tanishish jarayonida asarda tasvirlangan voqea-hodisalarni, undagi g'ayritabiiy obrazlarni xayolan gavdalantiradilar. Bola ongida bu narsa qayerdan va qanday paydo bo'ldi, degan tushunchalar yotadi. Bola ongidagi bu obrazlar biron manbaga ega bo'lmay, yo'q narsadan paydo bo'lishi mumkin emas. "Muayyan bir ehtiyoj mavjud bo'lgan taqdirda xayolning tegishli obrazlari xayol tasavvurlari insonning tajribasiga va xotira tasavvurlariga asoslanib hosil bo'lishi va tarkib topishi mumkin. Bu tasavvurlar xayol tasavvurlarini vujudga keltirishga asos bo'ladigan materialdir"[1.166]. Boladan qachondan fantastika bo'yicha ilk taassurotlar yoki tasavvurlar paydo bo'lgan degan savolni o'rta tashlaymiz. Bola nutqi rivojlanib atrof-olam bilan tanishayotgan ilk davrlardayoq fantastika bilan tanish bo'lgan. U ertaklar misolida fantastikani yuqtirib bo'lgan. Ayniqsa, xorijiy multfilmlar misolida allaqachon fantastika olamiga kirib borgan, ular bilan tanishib o'ziga singdirib bo'lgan. Masalan, "Tom va Jerri" haqidagi multfilmlar orqali. Yoki biz bolani tinchlantirish uchun har xil qo'rqitmacholardan foydalanganmiz. Masalan, bola uxlamasa olabo'ji kelib qolishini aytganmiz. Mana shu ilk tasavvurlar orqali bolada fantastika olami bilan tanishuv boshlangan. Fentezi asarlarni o'qish jarayonida ham boladagi xayol jarayoni tasavvurlarini gavdalantiribgina qolmay, xayol jarayonida xotiradagi avvalgi tasavvurlar qayta ishlanadi va natijada yangi tasavvurlar paydo bo'ladi. Bunda xayolning spetsifik faoliyati xotiradagi mavjud tasavvurlarni o'ziga xos tarzda analiz va sintez qiladi. Suv parisi, uchar otlar, uchar gilamlar haqida bolada xayolning agglyutinativ shakli paydo boladi, ya'ni ayrim element yoki buyumlar qismlarini qo'shib bitta obraz yaratish. Masalan, suv parisi boshi odamniki, dumi esa baliqniki, uchar otlar tanasi ot, qanoti ulkan qushniki, kulsgul, yig'lasa dur deb ta'riflangan malikaning ko'zlaridan tolgan ko'zyoshlari dengiz ostidagi durni eslatishi kabilar.

Xulosa va takliflar. Bola xayol orqali ayni paytda oldida bo'lmagan narsalarning obrazini yaratadi, yulduzlar, sayyoralar ko'ra oladi va his qiladi. Fentezi asarlar orqali berilayotgan ma'lumotlar yoki undagi sarguzashtlarni ham bola xayolan ko'z oldida gavdalantiradi, tafakkur qiladi. Fentezi asarlarni o'qitishdan asosiy maqsad o'quvchi tafakkurini rivojlantirib borish va uning kelgusi qobiliyatlariga yo'l ochishdan iborat. Tafakkuri rivojlanmagan, bilimi ham kam bo'lsa, boladagi fantaziya ham uzoq bo'ladi. Har xil tilsimlarga boy ertaklar yoki multfilmlarning berilishi bejiz emas, bu bola tafakkurining o'sishiga xizmat qiladi. Tafakkur xayol mevasi ekanini yodda tutishimiz zarur. Shundagina salohiyatli, mustaqil fikrga ega noyob qobiliyatlarni yuzaga chiqaramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ivanov.P, Zufarova M. Umumiy psixologiya. T: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.2008.-166 b
2. Nishonova Z, Alimova G. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. o'quv qo'llanma. Adabiyot jamg'armasi. Toshkent. 2006.-126 b
3. Husanboyeva Q. Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent. 2020.-51 b
4. Husanboyeva Q, Niyozmetova R. Adabiyot o'qitish metodikasi. T:Innovatsiya-Ziyo.2022.-92 b
5. G'oziyev E. Psixologiya. O'quv qo'llanma. Toshkent. O'qituvchi.1994.-41 b

Bektosh MANSUROV, Navoiy viloyati Xatirchi tumani

KOSIB

Hozirgi kunda Valijon kosibchilik bilan shug'ullanadi. U bobo kasbining etagidan ushladi. Valining otasi boshqa kasbni egallagan. Valijon "Men endi shu kasb bilan shug'ul-lanamanmi?" deb kosibchilikni tashladi.

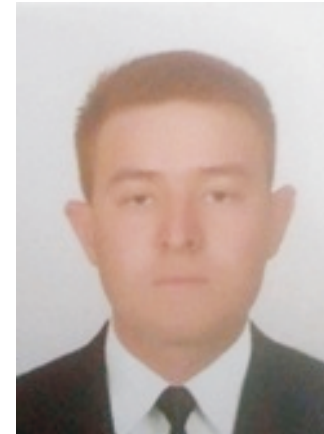
Oradan ma'lum bir vaqt o'tib yana bobosining kasbi etagidan mahkam ushladi. Odamlar uni yana kosibchilikka qaytganini eshitib, oyoq kiyimlarini unga olib borardi. "Kerakli toshning og'irligi yo'q" deganlariday yana bir kasbni egallayapti. Valining yoshlari qirqlar atrofida, qosh, kipriklari qalin, ko'zi qora. Qish-u yozda kurtka bilan yurardi. Kurtkasi eski ediki, kurtkaning terisi shilingandi. Bu kiyimni otasi kiygan. Otasidan esdalik bo'lgani uchun hech yechmasdi.

Oilasi o'rtahol oila. Halol kasbining orqasidan o'g'illarini uylantirdi, qizlarini turmushga uzatdi. Ko'z tegmasin, o'sha kasbining orqasidan mashina oldi. Valijon issiqni issiq demay, sovuqni sovuq demay ishladi. Hozir kosibchilikning orqasidan ro'zg'origa baraka kirdi. Xalqimiz "Hunarli kishi xor bo'lmas" deb bejizga ayt-magan.

QASSOB

Qo'chqor har kuni odamlar oladigan mol go'shtidan tarozidan yuz-ikki yuz gramm uradi. Qo'chqorning kipriklari qalin, ko'k ko'zli, o'rtahol gavda, yoshi o'ttiz besh-qirqlar atrofida. Har bozor kuni Qo'chqor odamlar oladigan go'shtdan yashirincha urib qoladi. Odamlar uni go'shtdan urmaydigan, halol odam deb bilardi. Shu kuni go'shti ozgina ortib qolgan ekan. Mashinada ketayotsa, mashinaning tormozi ishlamay, bir mashinani urib yubordi.

Odamlar Qo'chqorni kasalxonaga olib borishdi. Do'xtirlar uni ko'rib, jonlantirish bo'limga yotqizishdi. Bir kun Qo'chqorning xayoliga "Men tarozidan urgan edim. Mana, endi meni xudo urdi" degan fikr keldi. Kasalxonada to'rt kun yotib, beshinchi kuni joni uzildi. "Tarozi – xudo rozi" maqolini Qo'chqor unutgan edi.

Azizbek OROMOV,
Buxoro viloyati G'ijduvon tumanidagi
"Baraka" mahalla fuqarolar yig'ini
yoshlar bo'yicha maslahatchisi

Menga o'rgatmang dunyo sirlarin,
Sahrodagi qushda kishan bo'lmaydi.
Qog'ozdan yurakka ko'chgan she'rlarni,
Yirtgan bilan dildan yulib bo'lmaydi.

Menga va'z o'qimang gardun haqida,
O'zingiz bir qulsiz qazo qilguvchi.
Bu yolg'onchi dunyo gunohkor odam,
Dardiga to'zimni xudo berguvchi.

Ozodlik haqida she'rlar bitibsiz,
Har bir misrasiga zarlar hadya.
O'zi ko'rganmisiz tandir-o'choqni,
Yoki minganmisiz sahroda tuya.

Yuzimni tutaman subhidam tongga,
Qalin betlarimni qizdirar oftob.
Bizday bezbetlarni bir uquvsiz deb,
Galstukli janob qilibdi xitob.

To'g'ri jaydarimiz qora un kabi,
Tilimiz ham qattiq tosh yerga o'xshab.
Yashashni birovlar o'rgatibdimi,
Ulg'aydik yupanchsiz diydirdab, qaqshab.

Na shoir atalдим, na bir yozuvchi,
Menday dilsiyohga hayratda olam.
G'amimga sherikdir sahroda lochin,
Qattiq so'zlarimdan sinmagan qalam.

Tug'ilish bu – o'lim. O'lim – tug'ilish,
Yashamoq bir azob, go'yo bo'g'ilish.
Rostni yolg'onlardan ajratolmay hech,
Bag'ringdan yurakni yulish, sug'urish.

Haqiqat bu – yolg'on. Yolg'on – haqiqat,
Ilon go'sht topmasa qummi yer faqat.
Ko'zlarim dunyoga to'yamaydi biroq,
O'n sakkiz ming olamda bir tuproq haqiqat.

Jimjitlik bu – shovqin. Shovqin – jimjitlik,
Qalbingda g'alayon, isyon tiriklik.
O'likni yo'qotib tirik yurganlar,
Shuncha kulfat kammi bu ne ko'rgulik?

Boyluk bu – qashshoqlik. Qashshoqlik – boyluk,
Yupanchsiz diydirdash bu hotamtoylik.
Olamga kelganda nimang bor edi?
Olib ketmoq uchun yig'ish nodonlik.

Ko'p so'zlar aslida quruq safsata,
Biz yerda ne qildik ig'vo, vasvasa.
Hattoki oynada aksimiz yolg'on,
Ruhimni sotdim nafsimga qistasa.

Bizdan o'tdi balki biroz qo'pollik,
Ozgina qaysarlik, jinday nodonlik.
Sho'xlikka erk berdik, kuldik, yayradik.
Do'stlikning bir chimdini hazilin ko'ring,
Ko'nglingizga tegsa bizni kechiring.

Ko'zga tik qaradik, balki aldadik,
So'ng vijdon qiynaldi, lekin yayradik.
Kuldik ham kulishdik mehr tovlanib,
Ko'ngilda g'araz yo'q, siz shuni biling,
Xafa qilgan bo'lsak, bizni kechiring.

Buxorolik o'zi qoni qiziq-da,
Balki taqdir ekan, bordir yozuqda.
Bugun diydor yaqin ertani bilmam,
Shu kunni yoddan butkul o'chiring,
Xafa qilgan bo'lsak bizni kechiring.

Abdumannon ASHRAF,
Farg'ona viloyati Buvayda tumani

ERTA SO'NGAN YULDUZLAR

(Onamning hikoyalardan)

Yosh edim, maktabda o'quvchilik davrim, 1968-yilning yanvar oyi, maktabimiz ikki chaqirim olislikda joylashgan. Maktab qorovuli paqirda zal bo'yab qator, devor orasiga o'rnatilgan katta "Fin" pechkalariga ko'mir solib chiqadi, har holda sinf xonalari ilib qoladi, lekin oyog'imning barmoqlari hech isimaydi. Qo'njli, ichki tomoni quyon yungidan qilingan botinka isitmaydi. Amallab o'qishni oxirlatib qor kechib uyga qaytaman, nima uchundir o'sha yillari qor qalin yog'ar edi. Uyga oshiqar edim. Kela solib, sumkani, botinkani va egnimdagi paltomni, dahlizda qoldirib, katta xonaga o'tar edim, cho'yan pechkada ko'mir chirsillab yonadi, xona issiq, xonaning eshikka yaqin qismida onam paxta chuvib o'tirar, meni ko'rib mamnun bo'lib ketar, "Keldingmi, polvonim" deya bag'riga bosib peshonamdan o'pib, "O'tir sandalga, qor kechib kelguncha oyoqlaringdan sovuq o'tgandir", - deydi.

Issiq ko'rpalar orasidan oyoqlarimni sandal ichiga suqaman, onam chugun pechka ustida alyumin choynakda viqirlab qaynayotgan suvni paxta gulli choynakka quyib, bir oz dam yesin deya pech ustida qoldiradi. Tokchadagi gul chizilgan tunuka qoplangan taxta qutidan non, novvot, quritilgan o'rik olib dasturxonga to'kar va nonni sindirib, "Ol yeyaver, ochiqib kelgandirsan" der edi. Piyolaga novvot solib choy quyib menga uzatar va "Ehtiyot bo'lib ichgin, qaynoq" der va o'zi yana paxta chuvishga andarmon bo'lardi. Men bir-ikki piyola choy ichib-ichmay issiq eltib uxlab qoldim. Shunday kunlarda biri sandal chetida, biri belanchakda uxlayotgan ukalarimga havas bilan boqardim. Anovi ikkoviga mazza, maktabga bormaydi, qayg'u yo'q, qorni to'ysa bo'ldi, uxlayveradi.

Onam alla aytib charchadimi yoki zerikib qoldimi, menga bir zum tikilib turdi va "Senga yoshligimda bo'lgan voqealardan gapirib beraman eshitasanmi?" - deb so'rab qoldi.

- Mayli, aytib bering, - dedim og'zimni katta ochib esnar ekanman.

...Qirq oltinchi yil, urush tugadi degan xabarni eshitganimizga biron yil o'tib, umumxalq hashariga Katta Farg'ona kanaliga qayta qazish ishlariga chaqiruv keldi. Endigina o'n olti yoshga to'lgan davrim, Qo'qon shahrida

yashash, mushkullashdi, oziq-ovqat tanqisligi bilinib, oilada qiyinchilik yuzaga keldi, otam qishloqqa ko'chamiz deb qoldi, va biz erta bahorda Olchin qishlog'iga ko'chib keldik. O'sha davrda dalaga bug'doy ko'p ekilar edi, sabab oziq-ovqat tanqisligining oldini olish kerak edi, chunki odamlar kunjara ham yeydigan bo'lib qolgan, kasallik tufayli vafot etadigan ko'paydi, qishloqda kolxozda ishlaganlarga bir oyga ish haqi o'rniga yetmish kilodan bug'doy berilar edi, shuning uchun shahardan kelganmiz. Dugonalarim bilan ketmon ko'tarib hasharga, aptakach deyiladigan ot qo'shilgan to'rt g'ildirakli aravalarda yetib bordik, kanal ichida erkagu-ayol g'imir-g'imir chumoliday tepaga qoplarda qum tashir, qop-qora ekskavator deyiladigan mashina qora tutun chiqarib, kavlab, tuproqni bo'shatar, ish qizg'in edi.

Bizni ham bir uchastkaga qo'ydi, birin-ketin kavlab, ketmon bilan yerni bo'shatib chopa boshladik, shaharning qizi bo'lganim uchun ketmonni dugonalarimga qaraganda beo'xshovroq chopar, eplay olmas edim. Shu payt ketmonni ko'tarib urishimni bilaman oldingi qatorda yer bo'shatayotgan o'zim tengqur qizni oyog'iga solibman, voy, ana qiy-chuv bo'ldi, yuragim to'xtab qolay dedi, juda ham qo'rqib ketdim. O'sha dugonamni bir yigit ko'tarib olib chiqib ketdi. Tepada, kanal qirg'og'iga yaqin joyda tibbiyot palatkasi bor ekan, shu yerga olib borishdi, men ham ergashib bordim. Asta mo'raladim, oq xalatli, sochlari oppoq, rus ayol vrach boshini sarak-sarak qilib, "Дело очень плохо" der, dugonamning oyog'ini tovon qismini dorilari bilan yuvib, bint bilan tang'ib bog'ladi, ketma-ket ukol qildi. Keyin uni katta yo'l chetida turgan yonboshida qizil krest chizilgan "Pobeda" mashinasida Qo'qon shahriga olib ketishdi. Bilasanmi, bolajonim, bilmay qolib, e'tibor-sizligim uchun dugonam jabr ko'r'di, ko'p yig'ladim, ko'p achindim, hayotda hamma narsa bo'lishi mumkin, o'sha voqeadan so'ng ehtiyot bo'ladigan bo'lganman.

Men esa onam so'zlagan voqeaga tushunib-tushunmay, allaqachon pinakka ketgan edim, onamning mayin yoqimli ovozi uzoqlardan eshitilar, qulog'imga alladay quyilar, pishillab issiq sandalning bir tomonida uyquni urar edim.

1973-yilning kuz fasli ham kirib keldi, dadam "Sarsanqum" deb nomlangan qamishlar bilan qoplangan katta ko'li bor cho'lda brigadir bo'lib ishlab yurgan kezar edi. Hovlimizda tol xodalaridan eplab uzum uchun qilingan valish ag'darilib tushdi, novvotrang uzumlar yer bilan bitta bo'ldi, hovlimiz kattagina edi. Dadam (rahmatli) uzumni juda ham yaxshi ko'rgani uchun uning navini ko'paytirgan, husayni deysizmi, avak, shakarrangi deysizmi, etrapishar qora charos, uzumlar... Qo'shnilarimiz havas qilishar edi. Cho'ldan non, kartoshka-piyoz, oziq-ovqat qilish uchun kelgan dadam, tomorqaga ekilgan teraklarni kesishga tushdi, Olchin qishlog'idan uch-to'rt nafar ustalarni topib chiqdi, ularga ishlarni tushuntirib bo'lgach, o'zi bozorlik xarajatini ko'tarib cho'lga paxtazor dalasiga jo'nab ketdi. Bahorda dadam bizni ham olib borgan, haydalgan yerni tekislab, jo'yak ochib qovun ekishib kelganmiz, ukam ikkalamizni bu safar o'zi bilan birga olib ketdi, yo'lovchi mashinada manzilga yetib, katta yo'l chetida tushib qoldik. Dala shiyponiga olib boradigan shag'al to'kilgan yo'l bo'yab qoplardagi kartoshka-piyozlarni ko'tarib otabolalar piyoda yo'lga tushdik. Shiyponga yetib borganimizda tush payti edi, soch-soqoliga oq oralagan oshpaz amaki bizni to'rong'i daraxtlari soyasidagi taxta so'rilardan biriga o'tirishga taklif qildi.

O'sha kuni kechgacha aka-uka qovun uzdik, yuk mashinasi bora oladigan joyga tashidik. Erinchoq quyosh tog'lar ortidan asta mo'ralab o'zining zarrin nurlarini, shabnam qo'ngan qovun paykal uzra sochgan damda ukam ikkimiz yana qovun uzib tashiy boshladik. Tushdan so'ng paykal boshidagi qamishdan, tol xodalaridan qilingan kapada qovun so'yib yeb o'tirsak, yuk mashinasini boshlab dadam bir nafar ishchisi bilan kelib qoldi. Qovunlarni mashinaga ortib Marg'ilon shahrining dehqon bozoriga olib bordik. Qovunlarni bir sutka davomida sotib tugatdik.

Qishloqqa uyga qaytdik, yangi kesilgan teraklardan baland chiroyli uzum tok uchun valish qilib bo'lishibdi.

Bu teraklardan qilingan so'ritok hovlimizning husniga-husn qo'shibdi.

Opalarim birin-ketin o'z tengini topib turmush qurib ketishdi, yana hovlimizda qish o'z karomatini ko'rsatar, yanvarning jahldor izg'irini deraza oynalariga kelib urilib, naqsh chizib ketar, ostonaga qorni to'zgitib uyub ketar edi. O'shanday kunlardan birida to'rt aka-uka sandal atrofida o'tirib, kitob o'qidik "Chin inson qissasi", onam men o'qigan kitobdagi voqealarga o'z fikrini bildirar ekan, "E-he, urushning, urush boshlagan odamlarning uyi kuysin, qancha begunoh odamlarning yostig'ini quritgan" deya afsuslanib esladi.

- Bilasizlarmi, o'sha davrlarda Qo'qon shahrida hozirgi CHPK paypoq to'qish fabrikasida askarlar uchun fufayka, qo'lqop, paypoq, harbiy dala formasi, tikilib frontga jo'natilar edi, men tengqurlarim bilan birga shu fabrikaga yosh bo'lsam ham ishga kirganman,

o'sha damda 1943-yilning kuzi xazonrezi, bir kun yomg'ir bo'lsa, ertasi shamol esar, tinkani quritardi. Bizga kupon berilgan, ikki mahal ovqatlanamiz, uyga qaytishda kuponga buxanka non olib ketamiz. Bir kuni navbatda turgan edim, mendan oldinda o'rta yoshlardagi ayol turgan edi, kuponiga bir dona qora buxanka oldi, burilib ketishga chog'langan edi juldur kiyimi kir bo'lib ketgan o'g'il bola nonni tirmalab ayolning qo'lidan tortib olib qochdi. Epchilik bilan uning ortidan yugurdim, quvib yetib nonni qo'lidan tortib oldim va haligi ayolga olib kelib berdim, u ayol yig'lab turib meni duo qildi. Nonimni olib uyga ketayotgan edim militsiya xodimi haligi juldur kiyimli bolaning qo'lidan ushlab sudragancha qayoqqadir shahar ko'chalaridan birida ketib borar edi. Keyinroq bilsak, shaharda mehribonlik bolalar uylari tashkil etilib, yetim bolalar hamda urushdan vatanimizga evakuatsiya bo'lib kelgan bolalar uchun ekan.

Ko'chalarda sang'ib non izlab yurgan bolalarni o'shanday uylarga olib borishar edi.

Onam hikoya qilishdan to'xtab xo'rsindi, bir nimalar deb pichirlab duo o'qidi va bizga mehr bilan tikilib "Agar akalaring vafot etib qolmaganda hozir besh nafar o'g'il bola uyimni to'ldirib o'tirgan bo'lar edilaring" dedi va ko'zlariga yosh oldi, biz onamizga dalda berdik "Biz bormiz, onajon, qayg'urmang, hamma buyurgan ishlarimizni bajaramiz, qanaqa edi akamiz gapirib bering" deya so'radik.

- Katta opalaringdan keyin tug'ilgani bir yoshlik chog'ida tunda yig'lab qoldi, hech ko'nmaydi, tinmay yig'laydi, isitmasi chiqib yonyapdi, qishloqda hech kimda yengil mashina yo'q, bir mahalladoshimizda qayiqli motosikl bor edi, shu odamni uyg'otib tuman markaziga olib bordik. Ertalab doktorlar o'g'limning murdasini olib chiqib qo'limga tutqazishdi, uzoq yig'ladim, qattiq yuragimning og'rig'iga chiday olmay dod solar edim. Dadalaring dalda berib yupatar, hech dardimga malham topa olmas edim. Biron hafta mazam bo'lmay dalaga chiqqa olmadim, qo'shningning ikki yoshli o'g'li, ustalar ohak ivitish uchun kovlagan chiqurga emaklab borib tushib ketibdi, dala shiyponida rosa janjal bo'libdi, bechora Mayramoy o'g'lining murdasini quchib qattiq qarg'anib yig'labdi. O'sha voqeadan so'ng qo'shning dalaga chiqmay qo'ydi. Hech qancha o'tmay Namangan viloyati Mingbuloq tumanida yashayotgan qizim, opalaring yig'lab kelib qoldi, oh baxti qaro qizginam-a, ikki yoshli o'g'li Xayrullo soyga tushib ketibdi, vafot etibdi, qattiq qayg'urdim, qizim uzoq vaqt hijron azobida o'rtanib yurdi. "Farzandni yo'qotish ona uchun og'ir, bolajonlarim" deb bizga uzoq umr tilab duo qildi.

- O'g'il bola ota-onaning beliga quvvat, dardiga malham, bo'lishi kerak, otaning qanotlari bo'lishi kerak, eslarimga chiqarmang, hamma narsani davosi vaqt, lekin o'sha erta so'ngan yulduzlarimiz hech qachon onalarning yodidan chiqmaydi.

Muqaddasxon AHMADJONOVA,
Farg'ona viloyati Beshariq
tumani

BOLALARGA BERING DUNYONI

Bolalarga bering dunyoni,
Hech bo'lmasa bir kecha-kunduz.
Bevafo deb atalmas edi,
Dunyo degan shunday ulug' so'z.

Hayrat bilan boqing olamga,
Norasida nigohi bilan.
Xuddi qushdek yengil tortasiz,
Chekinar g'am, o'lim va kafan!

Bolalarning dunyosi qiziq,
Bunda yo'qdir riyo, adovat.
Hech kim mansab, molatalab emas,
Bunda yo'q kibr, kek va nadomat.

Ming xil taom, ziyofat ham yo'q,
Bir burda non nafsni qondirar.
Farishtalar makoni bu yer,
Bunda shayton o'zin yondirar.

Bir silkinib poklanar dunyo,
Uni qutlar quyosh – nurafshon.
Tikan o'smas biror go'shada,
Jannatmisol yashnaydi jahon.

Bunda erkin yashar ohular,
Ovchi ham yo'q, vahshiy hayvon ham.
Kalxat, zog'lar uchmas samoda,
Chamanlarda bulbullar xurram.

Baxtiyorlik hukmron bunda,
Yomonlikdan aslo yo'q asar.
Hech kimsaning qolmas armoni,
Ezgulikdan alam munavvar.

Bolalarga bering dunyoni,
Ozor chekmay shodlansin yurak.
Beg'uborlik, buyuklik sirin,
Bolalardan o'rganmoq kerak!

Bolalarga bering dunyoni!

Iste'dodli shoira Muqaddasxon Ahmadjonovaning "Dil durlari" (2012-yil), "Vatan madhi" (2016-yil) she'riy to'plamlari nashr etilgan. 2019-yilda esa Cho'lpon nomidagi nashriyotda uning "Tohir va Zuhra" nomli dostoni chop etildi. Mumtoz janrlarda yozilgan g'azallar, muxammas, ruboiy va tuyuqlardan iborat "Sevgan ko'ngil sadolari" nomli devoni nashr etilish arafasida.

QOSHLARING

Muncha qunduzdek qoradur, ey sohibjamol, qoshlaring,
Bir chimrilib jon oladur yo misli qattol qoshlaring?

Ayo, ohu ko'zlarining qo'riqlovchi, qo'sh qilichimi?
Mahliyo boqsam shunchalar oldimu malol qoshlaring?

G'amza o'qini otmoqqa shaylangan qo'sh kamonmu yo,
Oshiq qalbim bo'lsa nishon, suyungay darhol qoshlaring!

Oromimni qarog'ladi, qarog'chimi qo'sh qarog'ing?
Ishq balosin soldi boshga yo o'sha battol qoshlaring?

Nigohlarim silasalar uchib qo'ydi payvastalar,
Munchalar ham jozibador yo yangi hilol qoshlaring?

Qo'lingni so'rayman, sanam, rozi bo'l, to'ylar qilay,
Suyub, xumorim bosilsin, ul oshi halol qoshlaring.

Ey Muqaddasbonu, oshiq ishqini sharh aylading,
Ikki dilga ayt, iloyo, topsinlar visol qoshlaring.

HAMON TUSHLARIMDA...

Hamon tushlarimga kirasam tulpor,
Oppoq qanotlaring go'zal, betakror.
Ilhom qaytib kelar shu tun qalbimga,
Hislar jo'shqin... Yurak qordek beg'ubor...

Yana she'r yozmoqni istaydi ko'ngil,
Oq otda uchmoqni qistaydi ko'ngil...
Oq tulporga minib olam kezaman,
Gul Vatan mehridan yashnab ketar dil!

Go'zal bog'-rog'laring jannatga qiyos,
Sahrli tog'laring viqoringga mos.
Dasht-u cho'llaring ham ko'zga to'tiyo,
Gullagan yantoqdan zavq olganim rost!

Bir umrlik orzum Ka'baga kelib,
Xayol senga qaytdi shamoldek yelib.
Ka'badek muqaddas, aziz Vatanim!
Sog'inching o'rtadi bag'rimni tilib.

Sog'indim sharqirab oqqan soyimni,
Kulgan quyoshing-u, to'lin oyimni.
Gul-u rayhon o'sgan chorbog'imni ham,
Shirin nabirami, erkatoyimni...

Parilar makoni, go'zal Farg'onam!
Sen baxtim qasrisan, Vatan – yagonam!
Sha'ningga bir doston bitmasa agar,
Shoirligim yolg'on, sinsin bu qalam!

BAHOR QIZLARI

Sumalakrang suvlarda emas,
Cho'miladi nurga yalpozlar.
Yuzlaridan o'pib shabboda,
Iforidan bir orom izlar.

Jannat bo'yi tutar olamni,
Qaldirg'ochlar hidlar charx urib.
Quyosh guli – momaqaymoqlar,
Xush jilmayar yalpozni ko'rib.

Muncha go'zal, muncha xushro'ysiz?
Bahoroyning yashil qizlari!
Suv so'ylagan ertakni aytting,
Yuragimda qolsin izlari.

Xayol surib ariq bo'yida,
Ash'or bitmoq eng baxtli onim.
Bir yalpozdek Vatan bag'rida,
Yayrab yashash – shirin armonim...

KONSTITUTSIYA – HAYOT KITABI

Tabiatning temirdek qonuni bor,
Unga amal qilar borliq, koinot.
Bu qonun buzilsa, Alloh qahriga
Duchor bo'lgusidir ul gunohkor zot.

Ibrat olib tabiat hukmlaridan,
Konstitutsiya yaratdi bashar.
U – hayot kitobi, u – baxt oftobi,
O'qib, amal qilgan baxtiyor yashar.

Konstitutsiya – yashash qonuni,
Har bitta davlatning o'z kitobi bor.
Olamning tinchligi abadiy bo'lur,
Har bir yurtida qonun bo'lsa ustuvor!

Jahonning jannati O'zbekiston ham,
Egadir o'zining baxt kitobiga.
Obod yurtning ozod xalqi yashagay,
Amal qilib qonunning har xitobiga.

Fuqarolar burchi, ham huquqlari,
O'z aksini topgan har bir qonunda.
Bu oltin kitobni o'qing, zamondosh,
Amal qiling, baxtning kaliti shunda!

Agar bilmasangiz o'z huquqingiz,
Firibgar, kazzobga o'lja bo'lasiz.
Adashib hayotning so'qmoqlarida,
Baxtingiz topolmay, guldek so'lasiz.

Jamiyat, oila oldida, albat,
Burchingiz bajaring, yorug' yuzingiz!
Shunda sizdan rozi bo'lgay, xalq, Vatan,
Ham baxtiyor yashar o'g'il, qizingiz!

Konstitutsiya kuni muborak bo'lsin,
Mustaqil diyorum fuqarolari!
Qalbingizga ulug' orzular to'lsin,
Olg'a, yangi hayot, kelajak sari!

O'tkirbek NARBAYEV,
Jizzax viloyati Do'stlik tuman
axborot-kutubxona markazi axborot
kommunikatsiya texnologiyalari va
raqamlashtirish xizmati rahbari

KITOB – KELAJAK POYDEVORI

Ma'lumki, jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondashuv turli davrlarda turlicha bo'lgan. Har bir davrning o'z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan. Binobarin, har qanday davlatning kuch-qudrati o'z fuqarolarining ongilligi bilan belgilanar ekan, bunda, albatta, kitobxonlik masalasiga alohida e'tibor berilgan. Jumladan, axborot olish madaniyati badiiy adabiyotni to'g'ri tushunish, undan estetik zavq olish, shuningdek, ilmiy adabiyotlar, barcha turdagi resurslar bilan ishlash, ma'lumot-bibliografiya va barcha turdagi axborot materiallaridan o'zini qiziqtirgan ma'lumotlarni qidirib topish, cheksiz axborot oqimlari orasidan kerakli, muhim bo'lgan ma'lumotlarni o'z kasbiy malakalarini oshirishda foydalanish, axborot-kutubxona muassasasidan to'g'ri foydalanish yo'llarini o'rganish ham axborot olish madaniyati tushunchasi doirasiga kiradi. Axborot olish madaniyatini to'liq egallagan shaxsga nisbatan esa kitobxon atamasini qo'llash o'rinlidir. Safo Matjon: "Kitobxonlik – o'qilgan kitoblar soni bilan belgilanmaydi, balki u tushunib o'qish, ya'ni maqsadli o'qishdir. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, kitobxonning yozuvchi aytmoqchi bo'lgan fikrini nechog'li uqishini, ya'ni asar "tili"ga tushinishi kitobxonlik madaniyati, talanti darajasini ko'rsatadi. Shu tufayli adabiyotimiz talantli yozuvchilar bilan birga talantli kitobxonlarga ham hamisha ehtiyoj sezadi". Uning fikricha, kitobxonlik talanti tug'ma emas, balki tarbiya vositasida kamol topadi. Kitobning kelajak avlod tarbiyasidagi o'rni va roli haqida gap ketganda, olmon mutafakkiri Gyotening quyidagi fikrini keltirish joizdir: "Kitob – o'rganish uchun qanchalik ko'p vaqt sarf qilinishini odamlar tasavvur qilmaydilar, buning uchun men hayotimning sakson yilini bag'ishladim, lekin hali ham o'rgandim, deb ayta olmayman". Ta'lim o'qitish, o'qish, rivojlanish mujassam amalga oshiriladigan jarayondir. Axborot olish madaniyatini tarbiyalash ta'lim jarayonida amalga oshadi. Egallagan bilimlar o'quvchilarni izchil shakllantirib borishni ta'minlaydi. Kitob – bu insonning o'z ustida ishlashi, faoliyatini ma'lum yo'nalishga burib yuborish, ongida ma'lum tuyg'ularni, e'tiqod va dunyoqarashni hosil qilish, uni o'ylashga, hayotda qanday yashashga o'rgatish, fikr yuritish, yozuvchining insonparvarlik, axloqiy, estetik, badiiy, fuqarolik nuqtai nazarini bilib olish, uning ma'naviy o'g'itlarini ilg'ab olish va bular asosida o'z hayot yo'li dasturini belgilash, yozuvchi bilan munozaraga kirishish, har bir o'qigan kitobidan yangilik topish, ma'naviy dunyosini boyitishdan iboratdir. Haqiqatan ham, kitob insonni

barkamollikka yo'llasa, uni o'qimaslik johillikka, ma'rifat-sizlikka olib kelib, natijada bolada ma'naviy qashshoqlik yuzaga keladi. Maktabda, oiladagi muhim vazifa – kitobxonlikni inson hayotida zaruriyatga aylantirishdan iborat. Agar kitobxonlik zaruriyatga aylanmasa, oilada ham, maktabda ham unga mehr-muhabbat, e'tibor kuchaytirilmasa farzandni kitobga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mumkin emas. Yosh avlodda kitob o'qish ishtiyoqini shakllantirish nihoyatda murakkab jarayondir. Zero, kitob – kelajak poydevori, yurt taraqqiyoti kafilidir. Ammo hozirgi davrda televizor qisman kitob o'qishni siqib chiqarotir, degan e'tirozlar ham paydo bo'lmoqda. Lekin televizorda biror ko'rsatuvni ko'rish uchun har bir inson tayyorlanadi, o'ziga qulay sharoit yaratadi. Teledasturlar qaysi ko'rsatuvni qachon ko'rishga o'rgatadi. Agar kitob o'qish uchun ham ota-onalar ana shunday sharoit yaratsa, televizor ko'rish va tanlab kitob o'qishni, qiziqib o'qishni o'rgatsa, ko'zlangan maqsadga erishish mumkin. Kitobxonlikda eng muhimi oilada kitobga mehr uyg'otish, uni avaylab-asrashni tarkib toptirishdir. Boladagi barcha tarbiyaviy xislatlar dastlab oilada shakllanadi. Demak, kitobxonlik ham o'z oilasi a'zolari ko'magi va ta'sirida yuzaga keladi, rivojlanadi. Oilada bola kitobxonligining faollashuvida shaxsiy kutubxonadagi kitoblarni birgalikda o'qish va ularni muhokama qilish, ota-onaning boladan har bir javob haqidagi shaxsiy tushuncha va fikrini so'rash, bu fikrni bildirish uchun bolaning kitob haqida mushohada yuritishni o'rganish muhimdir. Kitobxon o'quvchi oilada o'rgangan hayotni kitobdagi hayotiy voqealar bilan boyitib, uning hayot haqidagi tushunchalari, insoniy fazilatlarini, yaxshilik, qadriyatlarini, avlodlari hayoti bilan faxrlanish, Vatanga muhabbat, do'stga sadoqat, hurmat, mehnatsevarlik, sabr-toqatlilik fazilatlarini yuksalib boradi. Bu borada eng katta yordamchi badiiy adabiyotdir. Badiiy adabiyotda har qanday voqea-hodisa badiiy obrazlardan, ta'sirchan shaklda ifodalanadiki, unda o'smir yoshdagi kitobxon ko'p fazilatlarini o'rganish, ma'nau boy shaxs bo'lib shakllanishi mumkin.

Xullas, bizni barkamollik sari yetaklaydigan, insonlar qalbiga yorug'lik va iliqlik kiritadigan, oq bilan qora, yaxshilik bilan yomonlik, vayronkorlik bilan bunyodkorlikning farqini ongli ravishda anglatishga yordam beradigan, insoniyat tomonidan yaratilgan eng noyob kashfiyot – kitobni qadrlash barchamizning burchimizdir.

KURMAKIY

(Hajviya)

Toshpo'lat XO'JAMOV,
Navoiy viloyati Xatirchi tumani

Mahallaqo'm raisi to'y kechasini ochib: – "Davrani qoyilmaqom olib borish uchun maktabimiz o'qituvchisi Qalqonov Qilich ukamizga ishonch bildiramiz!" – deb mikrofon tutqazganida, dastlab u og'iz juftlolmay ancha dovdirab qolgan edi. Ammo adabiyot o'qituvchisi emasmi, suxandonlik san'ati bilan el og'ziga tushib ketdi. Qarasa, shon-shuhrat bu yoqda. Ana-mana deguncha gap bilan uchib borayotgan qushni urib tushiradigan, og'zidan olov purkab, osmonni yerga qapishtiradigan bo'ldi. Hatto to'yi bor dovrug'li mansabdorlar ham avval unga uchrab, navbatga ilina boshladi. Endi kimsan – Qilich Qalqonov! Davralarda quloq-quloq she'rlarni yod aytganda, ellik-ellik qilib turganlar sariq yog'dek erib ketishini ko'rib, daryodek toshardi. Ammo u paytlar insofli ekan, she'r mualliflarini tilga olmay o'tmasdi. Bora-bora she'rlar muallifisiz yangray boshladi. Demak, muallifisiz she'rlar kimlarning nazdida davrakashning o'ziniki, bo'lmasa kimniki? Endi u shoirnimo yoki shoirning o'zi emasmi? Haddi sig'adigan gazetalarda she'rlari bilan ko'rinish bermasa, bo'lmas-ov...

Ana, Qilich Qalqon! Taxallus ham o'zi bilan birga yo'rgakda tug'ilgan ekan – Qilich Qalqoniy!

Davrakashlik uni ko'tarmalik "shoir" O'roq Bolta bilan tutashtirib yubordi. Sababi: uning to'ylarda foydalanish uchun bergan bir tutam hech bir gazetaga ildirolmay yurgan "she'r"lari edi. Shundan beri Qalqoniy qaysi to'yda rais bo'lsa, O'roq Bolta ham hozir-u nozir. Ular uchun "Chukursoy" bilan uch toshlik yo'l "Ko'tarma" qishlog'i telefon orqali bir qadam. Maqtov-u olqishlar do'ldek yog'dirilib: "...tabrik uchun so'z to'yimizning eng aziz mehmoni shoir O'roq Boltaga!" – deb iltifot ko'rsatiladi.

Albatta, shoirdayam xislat yo'q emas. Anchayin so'zlarni qofiyalashtirib, o'tindek qalashtirib Qalqoniyga xos baland pardalarga ko'tarib, urg'u berib she'rmisan she'rga aylantirib yuboradiki, qarsaklar zarbidan quloqlar bitib, sarxush mehmon-larning qulab tushishi hech gapmas. Nufuzli mehmonlar qurshovidagi O'roq Bolta stoli girdida to'y sohibidan tortib oqsoqollargacha girdikapalak, o'yinchi pildirab kelib maqom qiladi. Tandirkabobdan kaklig-u bedana kabobgacha – muhayyo.

Juflarning "shoir"lik nufuzidan bozorlarda ham foydalanishiga nima deysiz?

Shoir O'roq Boltaga o'roq kerak, Qalqoniy uni sotuvchi – temirchiga tanishtiryapti:

– Qarang, qanday baxtli savdogarsizki, xaridoringiz shoir O'roq Bolta! O'roqlaringizdan narxini kelishtirib aytangiz? Qolaversa, shunday shoirimizga sovg'a qip yuboradigan she'riyat qurboni, madaniyatli savdogar ko'rinasiz, otaxon.

Temirchi maqtov-u iltifotdan iyib ketdi, ammo shoirga sinovchan tikilib:

– Shoir bo'lsa, qani, she'rlaridan bitta eshitaylik! – deb qolsa bo'ladimi?

Xaridor "shoir" O'roq Bolta bir o'roqni tanlab, yuzini barmoqlari bilan sinay-sinay she'r aytib, narxini so'radi:

Ayting, qancha so'rog'ingiz,

Temir-tersak qurog'ingiz?

Yo'qsan yo'qqiz so'm bo'lsayam,

Sotib olay o'rog'ingiz!

Temirchi dabdurustdan aytilgan she'rdan ang-rayib turdi-da, o'zicha, ma'nosini fahmlabmi-fahmlamay kuldi:

– Ha- a, Boltoiy deng! Qalqoniy do'sti O'roq Boltaning badihago'yiligidan faxrlanib, yelkasini uqalay-uqalay temirchiga yuzlandi.

– O'zimizam shoirga taxallus topolmay yuribmiz, lekin "Boltoiy" siz aytganday jarangli chiqsayam, mazmuni yuzidek sovuq-da, otaxon! Fikrga O'roq Boltaning o'zi aniqlik kiritmoqchi bo'ldi:

– G'afur G'ulom: "Adabiyot atomdan kuchli, lekin uning kuchini o'tin yorishga sarflamaslik kerak", – deganlarida ana shu "bolta"ni nazarda tutgan, ha. Kasbingiz bir temirchi bo'lsa, buni siz qaydanam bilardingiz? Temirchining rang-quti bo'zarib peshanasi garmondek tirishsa-da, o'zini bosdi. Ammo "shoir"ni tuzlab tashladi:

– Lekin adabiyot atomdan kuchliligini G'afur G'ulom emas, Abdulla Qahhor aytganligini bilaman. He-ye, shoir bo'lmay har narsa bo'ng-yey! – deya bosh chayqab afsuslanib qoldi.

Badihago'yiligidan mag'rurlanib turgan shoir ikkilanib qizardi. Xayriyatki, Qalqoniy unga qalqon bo'lib xijolatdan qutqardi:

– To'ppa-to'g'ri, bu gapni Abdulla Qahhor degan, lekin shoir sizni sinamoqchi edi, ha.

Shunaqa odatlari bor. Qarang-a, bilarkansiz, zamonamizda hamma shoir! – deb shaytoniylikka o'tdi. – Qo'ying bu gaplarni, o'rog'ingizga qancha beraylik?

Narxini so'ramang, – dedi temirchi Qalqoniyga jilmayib. – Shoir o'g'lim aytganday, yo'qsan yo'qqiz so'm siz uchun. Lekin tanimadingiz, shekilli, o'g'limning to'yida davraboshilik qip aytgan ichakuzdi she'rlaringiz esimda. Siz Qilich Qalqoniy desa, deguliksiz. Tilaklaringiz qilich-u qalqon bo'p balo-qazolarni daf etganligidan o'g'lim Halimjon topgani bilan baxt-saodatli, bola-chaqali bo'p ketgan.

Xaridor "shoir" kissa kavlab bir dasta pulni do'stiga tutqazdi. Qalqoniy yigirma yetti ming sanab temirchiga uzatdi. U sanamay mamnun duo qilib qoldi. Sal yurgach, o'zga bir temirchidan o'roqning bozor bahosini shoir so'rab bildi. Bahosi o'ttiz besh ming! Demak, do'sti Qalqoniy sharofatidan o'n ming foyda qilibdi.

– Sholining orqasidan kurmaklar ham suv ichdi-da! – kuldi qah-qah urib O'roq Bolta.

– Topdim, topdi-m! Yo'q, yo'-q, men emas, o'zingiz topdingiz. Taxallusingiz bugundan boshlab – Kurmakiy, ha, Kurmaki-i-iy!!

Quvonchdan Kurmakiyning ko'zlari chaqnaq ketdi. Endi u taxallusli haqiqiy shoir O'roq Boltayev – Kurmakiy edi-da.

Taxallus ilhomidan "jo'shib" ketdi u:

– Yashasin bozor, ko'rsatmagay ozor, hech kimsani aylamas xor, qadrin bilsang – or, bilmasang – mor, shoirlarga ilhom-u ash'or: ... bor, ... zor, ... tor, ... yor-r-rr!!!

– Ha, Kurmakiy, ja-a suyulib ketdingiz, nima bo'ldi sizga? – Qalqoniy silkilab o'ziga keltirmaganda, kim biladi, "shoir" bozorda qancha "muxlis"larini o'ziga "rom" qilib qo'yarmidi. Xullas, yana bir bora Qalqoniy qalqon bo'lib do'stini sharmandalikdan himoyalab qoldi. Ammo uning mana bu luqmasidan Kurmakiy lol qotdi-qoldi:

– Kurmakiy, kurmak nima o'zi?

– Kurmak – kurmak, shuniyam bilmaysizmi?

– Kurmak sholining do'stimi yo dushmani?...

– A-a-a, nahotki?!...

Qalqoniy esa endi qalqonlikdan voz kechdi, shekilli, rastalarni oralab olomonga singib borardi.

ZAMONAVIY ERTAK

(G'irt shevada)

Bor ekanda yo'q ekan, och ekanda to'q ekan, telefonlar zarbidan hamma bugun o'q ekan. Bir mahallada nom qozongan ahil "Uch og'ayni botirlar" yasharkan. Ularning yuqori sinflarda o'qiydigan uch o'g'li ko'chada to'p tepiship, o'ynay-o'ynay to'pam qop o'zaro tepiship, yoqavayron otalariga arz qilishipti. Urho-surga "uch og'ayni botirlar" ham aralaship, san-sanlaship ketibdi. O'zlariga kelgach, Aka botir ota o'rnida emasmi, ukalarni insofqa chaqiripti:

– Kelinglar, ularimizni chaqirip tarbiyasini bi-i-r tekshirip ko'raylik-chi? Bizdi bolalar shuytip yoqavayron bo'p tursa, rus-ukrain bo'p qolamiz-ku.

– Shu uchunam men ulimga aypon degan telpon oberganman! – deпти g'o'dayip O'rtancha botir.

– Ulimda telpon-pelpon emas, uch shkaf kutubxonachasi bor! – maqtanipti Kenja botir. – Shu uchunam silardi bolalaringdan aqlli!

– Aka-uka botirlar keliship, ularni sinashipti. Kenja botir o'zbekcha savol berganaka Aka botir:

– O'zbekchayam gapmi, hamma biladi. Hozir maktabda rus, nemis, ingliz darslari sinfni ikkiga bo'lip o'qitilyapti. Malimlarigayam ikki baravar maosh to'layapti. Yaxshisi, chet tillardan savol ber, – deпти. Kenja botir kissasidan yuz ming so'm chiqarip o'rta qo'yipti:

– Qaysing nemis tilida yuzgacha sanasang, shu pul seniki!

Javob berolmay biri shiftga, biri yerga qarap qopti. Kenja botir o'g'li og'zini juftlaganda, “indama” degandek biqiniga turtip qo'yipti.

Kenja botir biri shiftga, biri yerga qaraganlar mushkulini oson qilish uchun: “shift” va “yer” nemischa nima deyiladi? – so'raganda, aytolmay izza bo'p yig'lab yuborishipti. Ularni yupatmoqchi bo'p Kenja botir eng osoni “tosh”ni ruslar nima deydi? – dep turganda, bobosi kep qop, bizar o'qiganda, “kamen” derdi deпти.

Aka botirlar ranjip: “Senikiyam ing deyolmay qoldi-ku?! – dep o'ch olmoqchi bo'пти. Kenja botir uli dangal javob beripti, chunki kutubxonachasi bor-da!

Aka botirlar bo'sh kelmay:

– Seni bolangdi malimlar ayirib o'qitarkan, bir nima cho'zgansan-da, nega ayrimchalik qiladi, insoq qomapti shulardayam! – dep maktabga yuguripti.

Kenja botir o't olgan akalari malimlarga bir ish qip qo'ymasin dep, ortidan qomapti.

Direktorga uchrab: “Bizar nemis, ingliz, rus tili malimlari darsiga kirip tinglasak, sinfti ikkiga bo'lip o'qitsalaram nega bolalarimiz bilimsiz, erkin gapirolmaydi, – deganaka, direktor nima deпти deng:

– Ularning darsiga siz tugul menam kirolmayman. Nimamizdi tekshirasiz? “Sertipikat”imiz bor-ku! – dep qo'ymaydi. Nima qilay? – dep o'kinipti.

Ular shu ketishda mahallaqo'mga arz qipti. Uyam bosh qaship:

– Menam mutaxassis bo'lmasam, allaqachon shu mavzuda arz qiluvdim shuytip aytuvdi.

Yaxshisi, Xizr buvaga Qur'on tilovat qilsakmikin deb turganaka, u hammasini biladi. Xona larzaga kep, poldan shiftga tuzon ko'tarilib, Xizr buva paydo bo'p qopti.

– Eshitdim dartlaringdi, yuringlar maktabka degach, mahallaqo'm jur'at qip uch aka-ukalardi ergashtiripti. Direktor malimlardi kabinetga chorlaganaka yana shu gap. “Sertipikat”imiz bor, mana ko'ring! – dep, Xizr buvani yoqasidan olmoqchi

bo'пти. Xizr buva qarasa, sharmanda bo'lishi aniq.

Shunda direktor janoblariga:

– Bularni qo'ying, bolalarimiz davomatini ko'raylik? – degach, noiloj sinflarga boshlapti. Qarasha, 8-11-sinflar bori besh-oltitadan oshmaydi.

– Bu nima gap? – deb tutoqib Xizr buva so'rasa, kursga ketgan deb o'zlarini oqlashdan uyalmapti.

Xizr hazratlari eslapti: “Aytmoqchi, ijodiy-madaniy masalalar targ'ibotchilarimiz nima qilyapti ekan?” – dep, chaqirtiripti. U ayqalip- chayqalip kep, Xizr buvaga nima deпти deng:

– Qo'shin tortip m-m-maktabka aralaship n-n-nima qip j-juripsiz?! Q-qaydaydim, t-to'ydaydim! – dep kayfini yashirolmapti.

– Ijodiy-madaniy masalalar nimaligini bilasizmi?

– Ha, bilamiz sizni maqsadingiz j-jon olish bo'sa, o-op ketavering. B-bir menmi bekorchi, hayla p-psixologlardan s-so'rang!

– Devoriy gazeta bormi, nashriy gazetalarga obuna qanday?

– Devoriy gazitmi, j-juring, k-ko'rsataman. Mana!!! Ko'rsalar, bir taxtachaga faqat besh-oltita rasm yopishtirilgan, xolos.

– Bu nima?! – so'rapti Xizr buva jahli chiqib.

– Devoriy gazit! Bo'lmasa nima? Sh-shuniyam bilmaysizmi?

Xizr buva o'yga tolipti:

– Shuncha yil jon olishga kelgandayam bunday yuzga choparlarni ko'rmapman.

– Xa, kayfi borakan, lekin hech kim odam-garchilikni psixologlarday bilmasa kerak, deya psixologni yo'qlabdi.

– Kutubxonada qancha badiiy kitoblar bor?

– Uni kutubxonachidan so'rang-da, men psixo-ologman!

– Psixolog bo'lsangiz, necha xil temperament bor?

– Domlalarimiz to'rt xil deganday bo'luvdi, – deпти egardan tushsayam oyoq uzangida.

Shu onda Xizr buvani telefoni jiringlap qopti. Shoshib direktorga yuzlanipti:

– UZR, o'sal yotgan bir kasalim jon talvasada yotganaka. Menam ishimni unutip dunyo ishlariga aralaship ketippan-da! – dep shoship, qanday paydo bo'lgan bo'lsa, shunday yo'qolipti. Uch og'ayni botirlar bu tushmi yo o'ngimizmi dep lol qolaveripti. Ilohim, tush bo'lsin-da!!!

CHIQSANG

Boshim ko'kka yetar,
Yo'limdan chiqsang.
Baxt ham birga ketar,
Qo'limdan chiqsang.
Taraflar chang solmas,
Sarmastligimga.
Na-da o'ngim, na-da,
So'limdan chiqsang.
Ne qilay gul bilan,
Bir bo'lsa yuzing.
Gulyuzim, har tutgan,
Gulimdan chiqsang.
Qalbim kitobini,
Varaqlar chog'im.
Muhabbat atalmish,
Bo'limdan chiqsang.
Men uchun qaytadan,
Tug'ilmoqqa teng.
Beshikast, sog'-omon,
O'limdan chiqsang.
Qaniydi, bir necha,
Asrlardan so'ng.
Go'rimni ochsalar,
Go'rimdan chiqsang.

GULIM...

Seni juda qattiq sevaman,
Qahri qattiq dunyoda, gulim.
Seni jondan ortiq sevaman,
Jabri ortiq dunyoda, gulim.

Sen shunday gul, afsonaviy gul,
Yuragimda ungan tabiiy gul,
Men choponi eski, yirtiq qul,
Ko'ksi yirtiq dunyoda, gulim.

Birda yig'lab, bir tinib qiynar,
Talpinib va chekinib qiynar,
Chap ko'ksimga berkinib qiynar,
Yurak tirtiq dunyoda, gulim.

Tannozlarning tortmagan ta'bi,
Lafzizlardan ortmagan labi,
Bir o'zingga, bir o'zim kabi,
Bormi intiq dunyoda, gulim?

Seni juda qattiq sevaman...

VALENTINA

Valentina, ko'zlari ma'sum,
Ey shirin qiz, ey shirin kalom.
Deysan: – Assalomu alaykum,
Deyman: va alaykum assalom.

Valentina millati bo'lak,
Lek yaqinimiz qosh bilan ko'zdek.
Munosib tan ilzagan ko'ylak,
O'zga yurtida tug'ilgan o'zbek.

Valentina, hatto tushimni,
O'ziniki qilgan mulkdorsan.
Yolg'iz xaridori hushimni,
Toki men bor ekanman, borsan.

Valentina, ko'zlari moviy,
Ey shirin qiz, ey shirin kalom.
Diydorlashish bo'lsin davomiy,
Etaversin suhbatlar davom.

ODAMLAR

Katta-kichik xatodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Ziyon, zulm, zinodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Tamagirlik, ribodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Har qandayin balodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Urush, janjal, nizodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Jinoyatdan, jazodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Yo'qlab kelgich qazodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Kafan bo'lgich matodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.
Kichik, katta xatodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar,
Oqibatda Xudodan,
Qo'rqmay qo'ydi odamlar.

Nizomiddin MADRAHIMOV
(Abu Dangal),
Farg'ona viloyati Dang'ara tumani

BIROVNING GO'RIGA BIROV KIRMAydi

Har qancha urinmang besamar ketar,
Muzlagan yurakka olov kirmaydi.
Insoning o'z tili boshiga yetar,
Birovning go'riga birov kirmaydi.

G'ar ham otinoyi bo'lsa bir kuni,
Aroxo'r masjidda tursa bir kuni,
G'iybat qilmang, qo'ying siz uni-buni,
Birovning go'riga birov kirmaydi.

Zavq oling umrning har bir chog'idan,
Yomonroq dog' yo'qdir ko'ngil dog'idan,
Qo'yni ham osishar o'z oyog'idan,
Birovning go'riga birov kirmaydi.

Xulosa yasashga shoshmang, birodar,
Qo'ying haddingizdan oshmang, birodar.
Qazo qilsa-da bir kunda barobar,
Birovning go'riga birov kirmaydi.

Har qancha urinmang yo'qdir foydasi,
Muzlagan yurakka olov kirmaydi.
Hayotning azaliy-azal qoidasi,
Birovning go'riga birov kirmaydi.

EL SUYGAN HOFIZNING HIKMATLI SHE'RIYATI

Bekboy Qurbonov haqida so'z borganda, uning Samarqand viloyati Nurobod tumanida istiqomat qilib, to'y-bazmlarda qo'liga torini olib, yurak-yurakdan kuylaydigan el suygan hofiz ekanligini e'tirof etmay iloji yo'q. O'zim bir necha bor guvohi bo'lganman: Bekboy aka qo'shiq kuylaganda hamma jim qoladi, tabiat orom oladi. Inson xayolan olis tarix sahifalariga tushib qolganek bo'ladi. Karvonda ketayotganek, tuya qo'ng'irog'ining hamda sarbonning ovozi eshitganek bo'ladi.

Ey sarbon, ohista ron, oromijonim meravad...

Bekboy aka dard bilan kuylaydi. Uni garchi xalq iste'dodli xonanda deb bilsa-da, kamina uning shoir sifatida ham yaxshi she'rlar yozishini e'tirof etaman. Bekboy aka Samarqandda uchrashganimizda o'zining yozmishlarini ko'rsatadi, satrlarini o'qib beradi. Satrlari xalqona, o'zida hikmatni mujassam etgan. Miriqib eshitaman. U yer-bu yerini tuzatganek bo'lamiz. Bekboy akada Xudo

bergan iste'dod bor. U yanada sayqallansa, izlanishlar bilan boyitilsa va kitob holiga keltirilsa, xalqimiz uchun yana bir she'riy guldasta taqdim qilingan bo'ladi.

Bekboy aka 1971-yil 16-fevralda Samarqand viloyati Nurobod tumani Tim qishlog'ida tug'ilgan. 1988-yil 56-umumta'lim maktabini tamomlagach, o'rta maxsus bilim yurtiga o'qishga kirgan. U o'sha davrlardan buyon ijodkor hofiz sifatida elga xizmat qiladi hamda she'rlar yozadi. Hayotdagi shiori "Hech qachon berilgan imkoniyatdan foydalanmay qolmaslik".

Bugun sizning hukmingizga Bekboy Qurbonovning bir nechta she'rlarini havola etamiz. Xulosa va hukm sizdan, aziz jurnalxonlar!

**Erkinjon Bo'stoniy Andijoniy,
shoir va yozuvchi, "Ta'lim fidoyisi",
"O'z kasbining fidoyisi" ko'krak
nishonlari sohibi**

**Bekboy QURBONOV,
Samarqand viloyati
Nurobod tumani**

O'ZBEKISTONIM

Men seni sevaman, Vatanim,
Tuproqlari oltinga konim.
Fido bo'lsin senga jon-tanim,
Gullarga kon, O'zbekistonim.

Ozod Vatan, obod maskansan,
Har bir qarich tuprog'i zarsan,
Bu olamda o'zing yaktosan,
Jonim fido, O'zbekistonim.

Sen o'zingsan hayotim ko'rki,
Mehnatsevar o'zbeklar yurti,
Vatanparvar millatim mulki,
Jonim fido, O'zbekistonim.

MUHABBAT QO'SHIG'I

Olislardan terilib senga,
Yetarmanmi, deya o'yladim.
Ishqim bayon etay deb senga,
Muhabbatning kuyin kuyladim.

Senga bo'lsin shu jonim fido,
Ishq o'tida qilmagin ado,
Qachon sendan kelar, yor, sado,
Muhabbatning kuyin kuyladim.

Endi menga kulib boq o'zing,
Sen ham ishqing oshkora ayla.
Kelib mening yonimda o'zing,
Muhabbatning qo'shig'in kuyla.

Ahd-u vafolardan so'yaylik,
Kelgin, yorim, birga o'ynaylik.
Bu dunyoni zavqqa to'ldirib,
Chin sevgining kuyin kuylaylik.

DUNYONING ISHLARI

Kimdir yotar soya-salqinda,
Kimdir chopar, bilmam, qayoqqa.
Qarab turib hayron qolasan,
Dunyoning ishlari shunaqa.

Kimdir topar nonin halollab,
Kimdir botar chuqur botqoqqa.
Boqib turib hayron qolasan,
Dunyoning ishlari shunaqa.

Kimlargadir havas qilasan,
Kim berilgan ichib aroqqa.
Yurak bo'lg'in ulardan nari,
Dunyoning ishlari shunaqa.

Kimdir yashar qo'y-qo'zi boqib,
Kim yuradi nog'ora qoqib.
Kimlardir lol, kimlardir hayron,
Dunyoning ishlari shunaqa.

O'zingga boq, Bekboyjon, mudom,
Kimdir senga qarar qanaqa.
Balki havas, balkim hasaddir,
Dunyo asli o'zi shunaqa.

MENI ROSA...

Meni rosa suydin ketgan,
Suydirib ham kuydirib ketgan,
Jonginamdan to'ydirib ketgan,
Yuragimda bir qiz yashaydi.

Kechalari orom bermagan,
Biror marta holim so'rmagan,
Qo'l uzatsam, qo'lin bermagan,
Yuragimda bir qiz yashaydi.

Tim qoradir qoshlari kamon,
Bir ko'rishim men uchun armon,
Kiprigi yurakka sanchilar hamon,
Yuragimda bir qiz yashaydi.

YURTIMIZGA KELDI YOZ

Yurtimizga kelar bo'ldi,
Tog'dan oshib go'zal yoz.
Yurak shodlikka to'ldi,
Iliq yozni kutib soz.

Dalalarda ish qaynoq,
Pishar qovun-tarvuzlar.
Ko'rib dillar quvonar,
Quvnap tun-u kunduzlar.

Tabiatning ne'matin,
Shukur qilib totamiz.
Kuy va qo'shiqlar kuylab,
Yozdan quvnap o'tamiz.

MUDHISH JINOYAT

**Ma'rufjon QO'CHQOROV,
Navoiy viloyati Navbahor tumani**

Sherbekni uyidagilari "Bek" deb chaqirishardi. Yoshi o'n yettida edi. Hozirgi kunda u "Voyaga yetmaganlar koloniyasida" o'z qilgan jinoyati uchun jazo muddatini o'tamoqda.

Bundan roppa-rossa bir yil avval u inson bolasi qila olmaydigan vahshiy jinoyatni sodir etgan edi. Ichkilik va qanaqadir narkotik dorilar ta'sirida o'z opasini pichoqlab qo'ygandi. Ha, juda ayanchli va qo'rqinchli holat, aslida. Qanday qilib bir ona qornidan talashib tushgan uka o'z opasini o'ldira oladi. Keling, bu haqida sizga bafurja so'zlab beray.

Sherbek va Lola ota-onasining jondan shirin dilbandlari edi. Oilada e'tibor, albatta, ikkalasiga ham teng taqsimlanardi. Vaqti kelganda Lolaga, vaqti bo'lganda esa Sherbekka e'tibor ko'proq tegardi. Nima bo'ldi-yu uyda voyaga yetgan opasini uzatish mavzusi ochildi. Shundan so'ng ona faqat qiziga e'tiborini ko'proq qarata boshladi. Bu esa o'g'liga yoqmayotganek tuyulardi. Sherbekda noodatiy qiliqlar, uyga spirtli ichimliklar ichib kelish, har-xil narkotik dorilar iste'moli boshlangandi. O'z navbatida bu holat Sherbek uchun odatiy holga aylanib ulgurandi. Opasini bunday holatlardan xabari bor, bilsa ham ota-onasiga ukasining bunday ahvolini aytmas, ba'zida uni uyga yashirincha ham olib kirardi. O'sha mudhish voqeadan ilgari Bek yana ichib keldi, Lola esa ukasiga tanbeh ovozi bilan gapirdi. Birozdan so'ng esa opa-uka dildan suhbat qura boshladilar. Agar bu suhbat opa-uka uchun oxirgisi bo'lganini bilganlarida, balki uzoqroq suhbat qurishgan bo'larmi-di? Bek uyiga yugurgilab keldi va seyfning kalitini apil-tapil izlay boshladi. Topa olmagach oshxonada o'z yumushini qilayotgan opasining oldiga borib jahl bilan "Kalit qani?" deb o'shqirdi. Kalit oxshona javonida turganini ko'rib, Lola tezda olib cho'ntagiga solib qo'ydi. Buni ukasi ilg'ab qoldi. Sherbek "Yaxshilikcha bu yoqqa ber" deb turib oldi. Lola ham o'z ukasiga bo'sh kelmay "Kalit sen uchun yo'q" dedi. Bekning yuzlari qizarib, peshonasidan qaynoq ter oqa boshladi, ko'zlari esa allanechuk qonga tashnadek qizara boshlagandi. U yoq-bu yoqqa qaradi va oshxonada pichog'iga ko'zi tushdi. Uni tezda qo'liga olib yana "Kalitni ber, yaxshilikcha aytayapman" deb bot-bot tahdid qildi. Lola "Sendan qo'rqmayman, kalitni esa bermayman. Ota-onamizning pullarini qanaqadir bemaqsad ishlatishingga yo'l qo'ymayman" deb aytib ulgurandi edi hamki, kutilmaganda tashlanib qolgan ukasining qo'lidan omon qutulolmadi. Bek kalitni oldi va

hech qanaqa qiyinchiliksiz odam o'ldirib yurganday tezda xonadan o'qdek otilib chiqdi. Bek va nihoyat niyatiga erishgan, unga endi xalaqit bera oladigan hech kim yo'q edi. Bunga esa o'z opasini qurbon qilib erishgandi. Qaytib kelgan Bek divanda yotib kuchliroq dori ta'sirida uxlab qoldi. Anchadan keyin yetib kelgan Farhod aka mehmonxonada o'g'lining uxlab yotganini ko'rib indamadi va qizini izlay boshladi. Topa olmagach "Balki o'g'lim bilar" degan xayol bilan mehmonxona divanida yotgan o'g'li tomon ildamladi. Bekni bir-ikki turtgach qimirlamadi. O'ziga tortgan edi, ne ko'z bilan qarasaki, futbolkasida qon izlari bor edi. Xavotir aralash yuziga tarsaki urib uyg'otdi. O'g'li "Bilmayman, ana oshxonaga qarang" deb yuzini burdi, yugurgilab yetib kelgan ota o'z qizining jonsiz tanasini oxshona poyida ko'rib baqirib yig'lab yubordi. Ovozdan qo'rqib ketgan Bek birdaniga opasiga pichoq urib qo'ygani xayolidan o'tib, shart o'rnidan turdi va nima qilishni o'ylay boshladi. Qo'rqanidan xayoliga faqat bitta o'y kelardi: "O'z otasini ham narigi dunyoga ravona qilish". "Ha, shunday qilaman" deb pichoqni yana qo'liga olib o'rnidan turgan edi. Farhod aka vajohat bilan yugurib kelib, o'g'liga tarsaki tortib yubordi. Zarba shu qadar kuchlimidi yoki dori ta'siri hali ham tarqamagani uchunmi Sherbek yerga quladi. Apil-tapil tezda qo'lini qayirib bog'lab qo'rgan ota endi nima qilishga hayron edi. Birinchi navbatda "Tez tibbiy yordam"ga keyingi galda esa militsiyaga qo'ng'iroq qildi. Militsiya va shifokorlar surishtiruv boshladilar. Bu orada esa uyga Ra'no opa kelib qoldi va nima bo'lganiga aqli yetmay qo'rquv bilan uyga kirib erini izladi. Farhod aka esa boshini quyi egib olib militsiya xodimiga bir nimalarni aytayotgandi. Dahlizdan esa o'g'lining qo'llariga kishan solingan holda olib chiqishayotgandi. Ra'no opa shok holatida uyidagi odamlar nega tez-tez oshxonada tomon borayotganini hali ham bilmas, nega o'g'lini kishan solib olib chiqqanlarini bilolmay garangsib turardi. Ona ham beixtiyor hamma oshiqayotgan oshxonada tomon yurdi va negadir eshik oldida to'xtab qoldi. Ko'pincha qizi oshxonada bo'lishini o'ylab qolib, xavotirli nigoh ila mo'raladi. Haqiqatdan ham, qizi oshxonada edi, ammo bu safar uning jonsiz tanasi ustiga oppoq mato yopib qo'yilgandi. Onaizor ho'ngrab yig'lab yubordi. Afsus va nadomatlariga endi ancha kech edi. Uyida to'y bo'lish o'rniga aza ochildi, qizi oppoq kelin ko'yilgani emas, kafanlik kiygan edi...

Diyora JALOLOVA,
Qashqadaryo viloyati
Shahrisabz tumanidagi
34-umumiy o'rta ta'lim
maktabining
1-"A" sinf o'quvchisi

BIZ O'ZBEKNING JAJJI AVLADI

Biz o'zbekning jajji avlodi,
Orzularimiz osmon qadar.
Ahil-inoq bo'lib barchamiz,
Yurt oldida birdam turamiz.

Biz o'zbekning jajji avlodi,
Yurtboshimning faxri bo'lamiz.
Vatanimizning sha'ni bo'lib,
Yurt oldida birdam turamiz.

Onajon, men sizni yaxshi ko'raman,
Onajon, men yaxshi farzand bo'laman.
Ollohimdan so'rayman sizga uzoq umrlar,
Baxtliman, sog' bo'lib yursangiz agar.

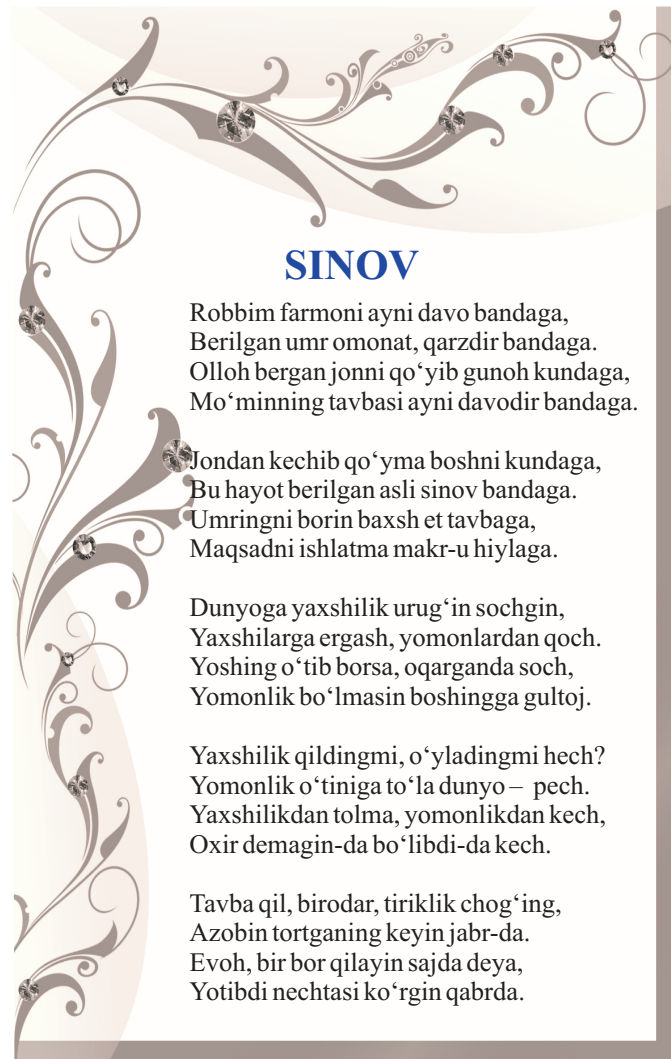
Jajji qo'limizga qalam tutqazib,
Bizlarni erkalab harf tanitgan.
Onamizday mehr berib bizga,
O'qish va yozishni o'rgatgan,
Ustozlarimiz, sizlarga rahmat!

Dadajonim mehribon inson,
Meni juda yaxshi ko'radilar.
"Ona qizim, erkatoym" deb
Peshonamdan o'pib qo'yarlari.

Maktabimni juda sog'indim,
Ustozimni ko'rgim keladi.
Sinf dosh dugonalarim bilan
Maktabimning quchog'ida
Quvlashmachoq o'ynagim keldi.

Dadajonim bu dunyo ichra,
Eng yaxshining yaxshisi mudom.
Samolarga uchgim bag'rida,
Dada, sizni asrasin duom.

Bibixojar SHODIYEVA,
Shahrisabz davlat pedagogika
instituti talabasi

SINOV

Robbim farmoni ayni davo bandaga,
Berilgan umr omonat, qarzdir bandaga.
Olloh bergan jonni qo'yib gunoh kundaga,
Mo'minning tavbasi ayni davodir bandaga.

Jondan kechib qo'yma boshni kundaga,
Bu hayot berilgan asli sinov bandaga.
Umringni borin baxsh et tavbaga,
Maqsadni ishlatma makr-u hiylaga.

Dunyoga yaxshilik urug'in sochg'in,
Yaxshilarga ergash, yomonlardan qoch.
Yoshing o'tib borsa, oqarganda soch,
Yomonlik bo'lmasin boshingga gultoj.

Yaxshilik qildingmi, o'yladingmi hech?
Yomonlik o'tiniga to'la dunyo – pech.
Yaxshilikdan tolma, yomonlikdan kech,
Oxir demagin-da bo'libdi-da kech.

Tavba qil, birodar, tiriklik chog'ing,
Azobin tortganing keyin jabr-da.
Evoh, bir bor qilayin sajda deya,
Yotibdi nechtasi ko'rgin qabrda.

Jajji qo'llarga tutqazib qalam,
Ta'lim berdi bizga muallim.
Hayotda ko'p yaxshilik ko'rdim,
Uzolmasman sizdan bu qarzim.
Sizni sevib ardoqlagum,
Har nafasim bo'lguncha ado.
Yakun yasab umrimga,
Soya solgunicha intiho.

Sog'inibman maktab onlarin,
Har lahzasi zavq-u shavq bilan.
Ko'rgim kelar sinfdoshlarim,
Uchrashaylik erta tong ila.

“BARKAMOL AVLOD” BOLALAR MAKTABLARI FAOLIYATIDAGI NAVBATDAGI XALQARO G'ALABA

Qirg'iziston Respublikasida Xalqaro sport festivali o'tkazildi.

Festivalda Xorazm viloyati Xonqa tuman “Barkamol avlod” bolalar maktabining to'garak a'zolari “Shotokan-karate” yo'nalishi bo'yicha ishtirok etib, mutlaq g'oliblikni qo'lga kiritdi.

Ular bilan quyida tanishing:

Parizoda Xajiyeva – 10-11 yosh 35 kg;

Sardor Narimonov 14-15 yosh 52 kg.

G'oliblikni qo'lga kiritgan to'garak a'zolarimizni erishgan yutug'i va xalqaro musobaqalarda Vatanimiz sharafini yuksak pog'onaga olib chiqqani munosabati bilan muborakbod etamiz!

Respublika “Barkamol avlod” bolalar maktabi Axborot xizmati

